

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Uğur ELMAS

72776

BİREYLERİN ANA-BABA TUTUMLARI İLE ÖZGECİLİK
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

72776

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Sırrı AKBABA

ERZURUM - 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
TABLolar.....	IX
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	5
1.2. Alt Problemler.....	5
1.3. Hipotezler.....	6
1.4. Varsayımlar.....	7
1.5. Araştırmanın Sınırları.....	7
1.6. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	8
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	10
TEMEL PSİKOLOJİK KAVRAMLAR.....	10
2.1. TUTUM.....	10
2.1.1. Ana-Baba Tutumları.....	10
2.1.2. Demokratik Ana-Baba Tutumları.....	10
2.1.3. Otoriter Ana-Baba Tutumları.....	11
2.1.4. İlgisiz Ana-Baba Tutumu.....	12
2.2 ÖZGECİLİK.....	12
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	14
KURAMSAL YAKLAŞIMLAR.....	14
3.1. ÖZGECİLİĞİN TEMELLERİ.....	14
3.1.1 Özgeciliğin Genetik Temeli.....	14
3.1.2. Özgeciliğin Sosyal Gelişim Temeli.....	15
3.1.3. Özgeciliğin Dini Temeli.....	16

III

3.1.4. Özgeciliğin Felsefi Temeli.....	18
3.2.Özgecilik İle İlgili Psikolojik Yaklaşımlar.....	20
3.2.1. Psikoanalitik Teori.....	20
3.2.2.Sosyal Öğrenme Teorisi.....	21
3.2.3. Zihinsel Gelişim Teorisi.....	22
4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	25
4.1. Yurtdışında Ana-Baba Tutumları ile İlgili Araştırmalar.....	25
4.2. Yurtiçinde Ana-Baba Tutumları ile İlgili Araştırmalar.....	30
4.3. Yurtdışında Özgecilikle İlgili Araştırmalar.....	34
4.4. Yurt içinde Özgecilikle İlgili Araştırmaları.....	39
5. BEŞİNCİ BÖLÜM.....	42
YÖNTEM VE TEKNİKLER.....	42
5.1. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	42
5.2. BİLGİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	42
5.2.1 Ana-Baba Tutumu Envanteri.....	42
5.2.2. Özgecilik Ölçeği.....	45
5.2.3 Bilgi formu.....	50
5.3. Bilgilerin Toplanması.....	51
5.4. Bilgilerin Sınıflandırması ve Analizi.....	51
6. ALTINCI BÖLÜM.....	53
BULGULAR VE YORUM.....	53
6.1. Yüksek, Orta ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını Demokratik olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	54
6.1.1. Yüksek ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını Demokratik olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	55

IV

6.1.2. Yüksek ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını Demokratik olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	56
6.1.3.Orta ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını Demokratik olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	57
6.2. Yüksek, Orta ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını Otoriter olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	58
6.2.1. Düşük ve Yüksek Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını Otoriter olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	59
6.2.2. Düşük ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını Otoriter olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	60
6.2.3. Yüksek ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını Otoriter olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	61
6.3. Yüksek, Orta ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını İlgisiz olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	63
6.3.1. Düşük ve Yüksek Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını İlgisiz olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	64
6.3.2. Düşük ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını İlgisiz olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	65
6.3.3. Orta ve Yüksek Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-babalarını İlgisiz olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular.....	66

6.4. Sosyo-Ekonomik Durum İle Bireylerin Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler İle İlgili Bulgular.....	67
6.5. Cinsiyet İle Bireylerin Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkilerle İlgili Bulgular.....	68
7. YEDİNCİ BÖLÜM.....	71
GENEL SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
KAYNAKLAR.....	76
ÖZGEÇMİŞ.....	81
EKLER.....	82
*Ek-1. Ana-Baba Tutumu Envanteri.....	82
*Ek-2. Özgecilik Ölçeği.....	87
*Ek-3. Kişisel Bilgi Formu.....	89

VI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİREYLERİN ANA-BABA TUTUMLARI İLE ÖZGECİLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Uğur ELMAS

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sırrı AKBABA

1998-SAYFA: 88

jüri: Yrd. Doç. Dr. Sırrı AKBABA

.....

.....

Bu araştırmada, bireylerin ana-baba tutumları (demokratik, otoriter, ilgisiz) ile özgecilik düzeyleri (düşük, orta, üst) arasındaki ilişkiler incelenmiştir..

Araştırmanın örneklemini 1996-1997 öğretim yılında Erzurum il merkezindeki resmi liselerin ikinci sınıflarında okuyan öğrencilerden 250 erkek 176 kız olmak üzere toplam 426 öğrenci seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilerek oluşturulmuştur.

Bireylerin ana-baba tutumlarının belirlenmesinde Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen "Ana-Baba Tutumu Envanteri", özgecilik düzeylerinin belirlenmesinde ise Perry London ve Robert K.Bower (1968) tarafından geliştirilen ve Cantez, Aşkın, Akbaba (1991) tarafından Türkçe' ye uyarlanması ve standardizasyonu yapılan "Özgecilik ölçeği" kullanılmıştır.

Ana-Baba Tutumu Envanteri ile öğrencilerin Demokratik,Otoriter ve ilgisiz ana-baba tutumu boyutlarından aldıkları puanları belirlenerek;her ana-baba tutumu boyutunun bireyin özgecilik düzeyine (düşük, orta, üst) göre bir değişiklik olup oluşmadığına bakılmıştır.Ayrıca cinsiyet ve sosyo-ekonomik faktörlerin de bireylerin özgecilik düzeyleriyle ilişkileri araştırılmıştır.

Elde edilen bulgular, bireylerin ana-baba tutumları (demokratik, otoriter, ilgisiz) ile özgecilik düzeyleri (düşük, orta, üst) arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca cinsiyet ve sosyo ekonomik faktörlerin de bireylerin özgecilik düzeylerini etkilediği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE RELATIONS BETWEEN MOTHER-FATHER ATTITUDES AND
ALTRUISM LEVELS OF INDIVIDUALS**

Uğur ELMAS

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Sırrı AKBABA

1998-88 Pages

Jury: Yrd. doç. Dr. sırrı AKBABA

.....
.....

In this study, the relationship between mother-father attitudes (democratic, authoritarian, indifferent) and the altruism levels (lower, average, upper) of individuals were examined.

250 male and 176 female, total 426 students who are studying in the second class of the high schools in the Erzurum city centre in 1996-1997 teaching year were randomly chosen for the sampling of the study.

The mother-father attitudes of the individuals were determined by using "Mother-Father Attitude Inventory" developed by Kuzgun (1972) and their altruism levels were found out by using "Altruism Level Scale" developed by Perry London and Robert K. Bower (1968) and translated and adapted into Turkish by Cantez, Aşkın, Akbaba (1991).

According to "Mother-Father Attitude Inventory", the student scores in Democratic, authoritarian and indifferent mother-father attitude were found and then whether each mother-father attitude differs in terms of the altruism level (lower, average, upper) of individuals was examined.

According to findings, a significant relationship between the mother-father attitudes ((democratic, authoritarian, indifferent) and the altruism levels of the individuals was found. Besides, it was determined that socio-economic and sex factors affected the altruism levels of the individuals.

VIII

ÖNSÖZ

İnsan davranışı gelişigüzel tesadüflerle ortaya çıkmaz. Yani, her davranışın altında bazı nedenler vardır. Davranış bilimcileri insan davranışının nedenlerini genellikle çocukluk döneminde aramaktadır. Nitekim Freud, çocuğun kişiliğinin temelini ilk beş yaşta atıldığını vurgular. Bu görüşe göre denilebilir ki; çocuğun ilk beş yaşını geçirdiği aile ortamında, kişiliğin oluşumu için en büyük faktör; çocuğun ilk etkileşimini gerçekleştirdiği anne ve babanın tutum ve davranışlarıdır.

Tüm ana-babaların, toplum bilimcilerinin, insan eğitimcilerinin ve eğitim sistemlerinin temel amaçlarından biri; çocuklarda olumlu sosyal tutum ve davranışlar geliştirmektir. Bu araştırmanın amacı da olumlu sosyal tutum ve davranışlardan özgeciliğin ana-baba tutumlarıyla ilişkilerini ortaya koyarak ana-babalara ve tüm eğitimcilere çocuklara olumlu sosyal tutum ve davranış kazandırmalarına yardımcı olmaktır.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde bir çok kişinin yardımı oldu. Burada tümüne teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Başta araştırmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen hocam ve danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Sırrı AKBABA' ya; bilgi ve görüşlerinden yararlandığım Arş. Görevlisi Başaran GENÇDOĞAN' a, istatistik işlemlerinin yapılmasında katkı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Erkan OKTAY' a ve Arş. Görevlisi Lütfü TAYFUR' a, tezin yazımında büyük çaba harcayan arkadaşım ve meslektaşım sayın Erhan TUNÇ' a ve kaynım M. Ali YILMAZ' a ,kullanılan araçların değerlendirilmesinde hiç bir yardımı esirgemeyen Erzurum Rehberlik ve Araştırma Merkezi Rehber Öğretmelerine ve bu çalışma süresince bana büyük kolaylıklar gösteren Erzurum Milli Eğitim Müdürlüğü'nün tüm yetkililerine ayrı ayrı teşekkür ederim.

TABLOLAR

Tablo 1. Örnekleme Giren Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okullara ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	53
Tablo 2. Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Ana-Babalarını Demokratik Olarak Algılama Puanları Arasındaki Farkı Gösteren Varyans Analizi.....	54
Tablo 3. Yüksek ve Düşük Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Demokratik Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	55
Tablo 4. Yüksek ve Orta Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Demokratik Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	56
Tablo 5. Orta ve Düşük Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Demokratik Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	57
Tablo 6. Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Ana-Babalarını Otoriter Olarak Algılama Puanları Arasındaki Farkı Gösteren Varyans Analizi.....	58
Tablo 7. Düşük ve Yüksek Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Otoriter Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	60
Tablo 8. Düşük ve Yüksek Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Otoriter Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	61
Tablo 9. Düşük ve Yüksek Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Otoriter Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	62
Tablo 10. Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Ana-Babalarını İlgisiz Olarak Algılama Puanları Arasındaki Farkı Gösteren Varyans Analizi.....	63

Tablo 11. Düşük ve Yüksek Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin İlgisiz Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	64
Tablo 12. Düşük ve Orta Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin İlgisiz Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	65
Tablo 13. Orta ve Yüksek Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin İlgisiz Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri.....	66
Tablo 14. Sosyo-Ekonomik Durum İle Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren X^2 Tablosu.....	67
Tablo 15. Cinsiyet İle Bireylerin Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren X^2 Tablosu.....	68

1.BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Çocukluk dönemi, bireyin tüm yaşamı açısından kritik ve belirleyici bir dönemdir. Bu nedenle önce çocuğun hızlı gelişen ve değişen bir insan yavrusu olduğunu göz önünde tutarak, gelişme çağına göre ele almalı, gelişim basamaklarında beliren davranış özelliklerini tanımalıyız (Yörükoğlu, 1982; 28).

Çocuğun ilk yaşantıları, karşılaştığı problemler, çevresindeki insanlarla olan ilişkilerinin içeriği onun tüm yaşamı boyunca tutum ve davranışlarını, tavır ve tutumlarını etkiler. Çocuğun sağlıklı bir kişilik yapısı gösterebilmesi için ona sevgi, şefkat, destek ve anlayış gösterilmesi gerekmektedir. Eğer böyle bir ortam sağlanırsa kişiliğini geliştirmiş bir birey olarak toplumdaki yerini alacaktır (Kök, 1992; 1).

Kişilik gelişimi kalıtım ile çevrenin etkileşimiyle oluşur. Çevre kavramı içerisinde ana-babalar en önemli unsurlardır. Ana-baba çocuğun en uzun süre ve en yakın etkileşimde buldukları kişilerdir.

Bireyin psiko-sosyal gelişimi toplumsal bir ortamda gerçekleşmektedir. Çocuğun kendisi hakkında geliştirmiş olduğu görüşler, çevresindekilerin değerlendirmesine göre biçimlenmektedir. Erikson, çocuğun kendisiyle ilgili bir benlik tasarımı geliştirmesinde anne ve babasının önemli etkilerinin olduğunu belirtmektedir. Anne ve babalar davranışları tutum ve tavırlarını çocuklarına aktarırlar. Çocuğun psikolojik gelişiminde anne ve baba tutumunun etkileri bulunmaktadır. Bu konuda Ekşi, şunları belirtmektedir.

“Ailenin çocuk üzerindeki etkileri daha çocuk anne karnında iken başlar. Ailenin çocuğun doğumuna karşı isteksiz olması yada annenin bebeğin gelişine duygusal anlamda tepkilerinin yoğunluğu, kırgınlığı, fiziksel ve ruhsal yorgunluğu umutsuzluğu gibi önce bilinçli yada bilinçsiz düzeyde anne adayını etkiler. Gebe anne sürekli böylesine

kızgınlık, öfke, düş kırıklığı, huzursuzluk duygularıyla yüklüyse, aşırı biçimde huzursuz korkulu ise, bu heyecanlar anne kanı ve hormonları yoluyla bebeğe geçer Böylece annenin duyguları, tepkileri bebeği daha anne karnında iken etkilemeğe başlamış olur. Bu bilinçli yada bilinç dışı duygular, heyecanlar sürekli ve uzun süreli ise bütün bunlar doğumdan sonra bebeği olumsuz etkiler...” (Ekşi, 1990, s.44).

Çocuğun olumlu bir benlik tasarımı, güven duygusu geliştirebilmesi için anne-babaların ve çocuğun çevresindeki diğer bireylerin, çocukla girdikleri iletişim süresi içerisinde çocuğa verdikleri geribildirimler çok önemlidir. Bu geribildirimlerin hem nitelikleri hem de nicelikleri çocuğun gelişim düzeyine uygun olmalıdır. Anne-babaların uygun tepki gösterebilmeleri için mutlaka çocuk eğitimi ile ilgili bilgi sahibi olmaları gerekir. Çocukların ilk ve en önemli özdeşim modelleri anne-babalardır.

Bireyin içinde doğup büyüdüğü çevreden ilki ve en önemlisi aile çevresidir. Nitekim Freud; çocuk kişiliğinin temelini ilk beş yaşta atıldığını vurgular (Calvin, 1978; 51). Bu görüşe dayanarak denilebilir ki; çocuğun ilk beş yaşını geçirdiği aile ortamında kişiliğin teşekkülü için en büyük faktör, anne-baba tutumlarıdır (Akbaba, 1988; 1).

Ana-baba çocuğu bir çok yönden etkilemektedir. Ana-babanın rolü yalnız bir dizi eylemden ibaret değildir. İnsan olarak nitelikleri ve özellikleri, ana-baba olarak başarılarında önemli bir ağırlık taşımaktadır. Shirley (1941), ana davranış ve kişiliğinin, çocuğun bakımı ile ilgili her aşamada yıkanması ve giydirilmesi gibi konularda bile, etkili olduğunu ileri sürmektedir. Behrens (1954), yirmi beş ana ile yaptığı bir araştırmada, çocuk yetişmesi üzerinde, ananın “karakter sağlamlığı “ile” ana çocuk etkileşiminin”, belli çocuk yetiştirme uygulama ve tekniklerinden daha 2önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır (Günçe, 1976; 221). Bu durum ananın sadece çocuk yetiştirme anlayışının değil, kendi kişilik özelliklerinin de çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Büyüme aşamalarında başarılı olan çocuklar sağlıklı aile ilişkileri içinde yetişmiş kişilerdir. Aile içinde gerçekleşen başarılı ilişkiler mutlu,

arkadaşça bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlar. Bunun aksine olan durumlarda uyum bozukluğu çocuklar genellikle başarısız bir anne-baba-çocuk ilişkisinin ürünüdür. Anne ve babanın sevgi ve ilgisinden yoksun olarak büyüyen çocuklar büyük bir sevgi açlığı gösterirler. Bu açlıkta bir takım davranış bozukluklarına neden olabilir (Yavuzer ve diğerleri, 1993; 116).

Tüm toplumsallaşma sürecini koşullandıran kuvvetlerin tohumunun atıldığı yer, ev çevresi yada onun yerine geçen yerdir. Bu nedenle bütün büyüme dönemi boyunca evin ve ana-babanın oynadığı rol yaşam süresince önem taşır (Şemin, 1982; 248).

Ana-babanın çocuk yetiştirme anlayışı sadece çocuğun mutluluğunu etkilememekte, aynı zamanda çocuğun toplum içindeki uyumunu da etkilemektedir. Ana-baba çocuğunu yetiştirirken direkt olarak kendisindeki olumlu veya olumsuz tutum ve davranışları çocuğa aktarmaktadır. Çocuk, olumlu sosyal davranışlardan paylaşmayı, yardımlaşmayı ve birlikte yaşamayı ilk toplumsal kurum olan ailede öğrenerek geliştirir.

Toplumsal yaşamda paylaşma ve dayanışma vazgeçilmez temel özelliklerdir. Bu özelliklere sahip bireylerden oluşan toplumlar da yaşamın kalitesi daha yüksektir. Bu özelliklerin kaynağı yardımseverlik (özgecilik) tir. Midlarsky ve Kahana (1988), 65 ile 100 yaşları arasında 400 kişiden oluşan örneklem grubuna önce özgecilik ölçekleri verilerek üst, orta, alt yardımseverlik düzeylerini belirlediler. Daha sonra bu üç grubun bazı özellikleri arasında bir karşılaştırma yapıldı. Sonuçta özgecilik düzeyi yüksek olanların diğerlerine göre psiko-sosyal yönden daha sağlıklı, içsel yönden denetimlilik ve sosyal sorumluluk gibi güdüleyici özelliklere sahip oldukları ve riskleri karşılamaya daha çok istekli oldukları bulundu (Akbaba,1994; 56-57).

Ana-baba-çocuk ilişkilerinin anlamını derinlemesine kavrayabilmek için yalnız ana-babanın ne yaptığını ya da ne yapmak istediğini değil, fakat aynı zamanda çocuğun durumu nasıl değerlendirdiğini de bilmek zorundayız. Şüphesiz, çocuğun görüşü ana-babanın kafasında yer alan

değerlendirmeden çok farklı olabilir. O halde algılanan ana-baba davranışı ile, ana-babanın kendi davranışlarının gerisinde yatan nedenleri açıklamalarında farklılık olabilir. Ana-babalar kendilerinin daha çok olumlu boyutlarda görmek istediklerinden genellikle kendilerini iyi gösteriyorlar. Bu problemi ortadan kaldırmak için ana-baba tutumlarının birinci derecede etkisinde kalan çocuklardan değerlendirmeleri alınmaktadır.

Çocuklara yönelik yürütülen rehberlik hizmetleri çocuklardan çok onların yetiştikleri çevreye yöneliktir. Ortamı iyileştirme adı altında yürütülen bu faaliyetler, başta ana-babalar olmak üzere çocuğu etkileyen herkesin, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda aydınlatmayı hedeflemektedir(Kuzgun, 1991;190).

Ana-baba tutumları çocukların kişiliklerin oluşmasında olumlu veya olumsuz etki etmektedir. Farklı kategorilere ayrılan ana-baba tutumları Kuzgun (1972), tarafından geliştirilen “Ana-Baba Tutumu Envanteri “ile ölçülmüş ve bu tutumlar demokratik, otoriter ve ilgisiz olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır.

Araştırmamızın bağımlı değişkenini oluşturan özgeci davranışlar ise; Perry London ve Robert K. Bower (1968), tarafından geliştirilen “Özgecilik Ölçeği” ile ölçülmüştür. Bu ölçeğin Türkçe’ye uyarlaması ve standardizasyonu Cantez, Aşkın, Akbaba tarafından 1991 yılında yapılmıştır.

Bu çalışmada ana-baba tutumları (bireylerin demokratik, otoriter yada ilgisiz ailelerden gelmeleri) ile özgeci davranış düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı incelenmektedir.

Araştırmamızın kuramsal çerçevesini, değişkenler arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilere dayanarak geliştirilen hipotezler oluşturmaktadır.

Araştırmamız yedi bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde; giriş, problem, alt problemler, hipotezler, araştırmanın sınırlılıkları ve araştırmanın gerekçesi ve önemi bu bölümde ele alınmış, ikinci bölümde; temel psikolojik kavramlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmış, üçüncü bölümde; araştırmamıza temel teşkil eden sosyal psikolojik kavram olan

özgecilikle ilgili kuramlar açıklanmaya çalışılmış, dördüncü bölümde; konu ile ilgili araştırmalara yer verilmiş, beşinci bölümde; araştırmadaki yöntem ve teknikler ele alınmış, altıncı bölümde uygulamalardan elde edilen bulgulara ve bulguların yorumuna yer verilmiş, yedinci bölümde ise; araştırmanın sonuçları özet halinde açıklanmıştır.

1.1. PROBLEM

Bu araştırma 1996-1997 öğretim yılında Erzurum ilinde bulunan resmi liselerin ikinci sınıf öğrencilerinin özgecilik düzeyleri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler incelenmiş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik faktörlerin özgecilik düzeyleri ile olan ilişkileri araştırılmıştır.

1.2. Alt Problemler

Yukarıda belirtilen problemin genel sınırları içerisinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, ana-babalarını demokratik olarak algılamaları arasında önemli bir fark var mıdır ?
2. Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyine sahip bireylerin, ana-babalarını otoriter olarak algılamaları arasında önemli bir fark var mıdır ?
3. Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyine sahip bireylerin, ana-babalarını ilgisiz olarak algılamaları arasında önemli bir fark var mıdır ?
4. Bireylerin, sosyo-ekonomik düzeyleri (alt, orta ve üst) ile özgecilik düzeyleri arasında önemli bir ilişki var mıdır ?
5. Bireylerin cinsiyetleri ile özgecilik düzeyleri arasında önemli bir ilişki var mıdır ?

1.3. HİPOTEZLER

1. Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, ana-babalarını demokratik olarak algılamaları arasında önemli farklar vardır.

1.1. Yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, demokratik ana-baba tutum puanları, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, demokratik ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

1.2. Yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, demokratik ana-baba tutum puanları, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin demokratik ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

1.3. Orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, demokratik ana-baba tutum puanları, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin demokratik ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

2. Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, otoriter olarak algılamaları arasında önemli farklar vardır.

2.1. Düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, otoriter ana-baba tutum puanları, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin otoriter ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

2.2. Düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, otoriter ana-baba tutum puanları, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, otoriter ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

2.3. Orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, otoriter ana-baba tutum puanları, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, otoriter ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

3. Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, ana-babalarını ilgisiz olarak algılamaları arasında önemli bir fark vardır.

3.1. Düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, ilgisiz ana-baba tutum puanları, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin, ilgisiz ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

3.2. Düşük özgecılık düzeyinde bulunan bireylerin, ilgisiz ana-baba tutum puanları, orta özgecılık düzeyinde bulunan bireylerin, ilgisiz ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

3.3. Orta özgecılık düzeyinde bulunan bireylerin, ilgisiz ana-baba tutum puanları, yüksek özgecılık düzeyinde bulunan bireylerin, ilgisiz ana-baba tutum puanlarından yüksektir.

4. Bireylerin, özgecılık düzeyleri ile sosyo-ekonomik durumları arasında önemli bir ilişki vardır.

5- Bireylerin cinsiyetleri ile özgecılık düzeyleri arasında önemli bir ilişki vardır.

1.4. VARSAYIMLAR

1. Bireylerin özgecılık düzeylerini etkileyen faktörler ana-baba tutumları ile sınırlı değildir.

2. Bireylerin “Ana-Baba Tutumu Envanteri” ve “Özgecılık Ölçeği” ni içtenlikle ve objektif bir şekilde cevapladıkları kabul edilmektedir.

3. Kuzgun (1972), tarafından geliştirilen “Ana-Baba Tutumu Envanteri” istenilen bilgileri toplamaya elverişli olup, geçerlilik ve güvenilirliğe sahiptir.

4. Perry London ve Robert K. Bower (1968), tarafından geliştirilen ve Türkçe’ ye uyarlaması ve standardizasyonu Cantez, Aşkın ve Akbaba (1991), tarafından yapılan “Özgecılık Ölçeği” elde edilmek istenilen bilgileri toplamaya elverişli olup, geçerlilik ve güvenilirliğe sahiptir.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

1. Bu araştırma lise ikinci sınıf öğrencileri üzerinde yapılmış olduğundan, araştırmanın evrenini oluşturan Erzurum ilinin sosyo-kültürel özelliklerini taşıyan benzer illerin liselerine genellenebilir.

2. Bireylerin ana-baba tutumları Kuzgun, (1972) tarafından geliştirilen “Ana-Baba Tutumu Envanteri “nin ölçtüğü ana-baba tutumlarıyla sınırlıdır.

3. Bireylerin özgecilik düzeyleri, Perry London ve Robert K. Bower (1968) tarafından geliştirilen, Türkçe’ye uyarlaması ve standardizasyonu Cantez, Aşkın ve Akbaba (1991), tarafından yapılan “Özgecilik Ölçeği “nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.6 ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ

Çocuk ne olgun bir bireydir, ne sorumlu bir insan ne de üretken bir birey, üstelik güçsüz ve bağımlıdır. Bu nedenle önce çocuğun hızlı gelişen ve değişen bir insan yavrusu olduğunu göz önünde tutarak gelişme çağına göre ele almalı, gelişim basamaklarında beliren davranış özelliklerini tanımalıyız (Yörükoğlu, 1982; s,28).

Çocukluk döneminin özelliklerine ve gereksinimlerine uygun bir aile ortamında ve çevrede büyüyen çocuğa, aileye gerekli rehberlik yapılırsa, çocuk ileride girişken ve kendini kabul ettiren sağlıklı bir kişilik geliştirir. Uygun rehberliğin yapılacağı yer ise öncelikle ailedir. Aile; çocuğun gelişiminde ve eğitiminde en önemli bir kurumdur. Bütün bu açıklamaların ışığında çocuğun ileride sağlıklı bir kişilik geliştirebilmesi için, çocuğun bireyler arası ilişkilerde ilk deneyimini yaşadığı ana-babanın tutumlarının önemi çok büyüktür.

Çocuğun ilk yaşantıları, karşılaştığı sorunlar, çevresindeki insanlarla ilişkilerinin içeriği onun tüm yaşamı boyunca davranışlarını tavır ve tutumlarını etkiler. Bu nedenle yaşamın ilk 5-6 yılının gelişim ve ruh sağlığı açısından önemi büyüktür (Baymur, 1969).

Son yıllarda sağlık alanında “korutucu” yada önleyici hizmetler önem kazanmaya başlamıştır. Rehberlik ve psikolojik hizmetleri de koruyucu ruh sağlığına doğru kayması, ana-babaları çocuk eğitimi konusunda bilgilendirmeye ihtiyaç doğurmuştur. Bu açıdan araştırmamız

rehberlik ve psikolojik hizmetleri yürüten bireylere yararlı olacağı düşünülmektedir.

Günümüzde bireysel çıkarların temel alındığı anlayışların etkisiyle toplumda bencil tavır ve tutumlar artmıştır. Bu gelişmeler özellikle bireyler arası dayanışmaları zayıflatmıştır. Bu bencil tutum ve davranışların kaynağını ana-babaların çocuk yetiştirme anlayışları oluşturmaktadır. Çünkü ana-babalar çocuklarını günümüzde ön plana çıkan bireysel çıkarların egemen olduğu anlayışların etkisiyle çocuklarını yetiştirmektedirler.

Bu araştırmanın önemi; son yıllarda kaybolmakta olan özgeci davranışların yeniden kazandırılması, insanlar arası ilişkilerin özgeci duygularla oluşturulması, toplumsal dayanışmanın artırılması için; ana-babaların çocuklara yönelik tutumların yönlendirilmesini rehberlik etme amacı taşımaktadır. Daha önce bu amaç doğrultusunda yapılmış olan çalışmaların azlığı bu önemi daha da arttırmaktadır.

2 . İKİNCİ BÖLÜM

TEMEL PSİKOLOJİK KAVRAMLAR

Bu bölümde araştırmamızın kuramsal çerçevesini belirleyen kavramlar üzerinde durulacaktır.

2-1- TUTUM

Herhangi bir uyaran karşısında gösterilen az ya da çok heyecansal öğrenilmiş tepkidir (Gürün, 1991; s 154).

Tutum, belirli her hangi bir nesne, fikir yada kişiye karşı bilişsel ve duygusal yönleri bulunan ve davranışsal bir eğilim içeren oldukça kalıcı bir sistemdir (Freedmen ve ark; 1989).

2-1-1 Ana-baba Tutumları

Bu araştırmada tutum kavramı, ana-babanın çocuğuna gösterdiği sevgi, ilgi ve çocuğun davranışlarına karşı gösterdiği tüm tepkilere göre, ana-baba tutumları “Demokratik” , “ Otoriter” ve “İlgisiz” olmak üzere üç boyut olarak ele alınmıştır.

Aile yapısının ve çocuğa karşı tutumlarının çocuğun kişilik gelişimi üzerinde oldukça büyük rol oynadığı hemen hemen tüm kuramcıların birleştikleri bir konudur (Erkan, 1993; 6).

2.1.2 Demokratik Ana-baba Tutumu

Demokratik ana-baba, çocuğa içten ve derin bir sevgi duyar ve bunu şartsız olarak gösterir. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına hassastır. Davranışlarını ilgi ve anlayışla izler, otonom benlik iradesine ve sağlıklı uyuma değer verir, yaşına göre kendisiyle ilgili bazı kararlar almaya

çocuğu 8teşfik eder; önemli konularda alınan kararların nedenlerini çocukla tartışır, onun görüşlerine değer verir; sözel alış verişe olanak sağlar, hemen her konuda çocuğa iyi bir rehber olmaya çalışır (Kuzgun, 1972; 14).

Bu ana-babalar engelleyici davranmamakta çocuklarına makul sınırlar içinde özgürlük tanımaktadırlar (Yavuzer 1990; 117).

2.1.3 Otoriter Ana-baba Tutumu

Otoriter ana-baba çocuğunu belki sevmektedir, ancak sevgisini, çocuk istenilen şekilde davrandıkça gösterir. Yani sevgiyi istenen davranışların belirip gelişmesi için bir pekiştireç olarak kullanır. İstenen davranışlarda çoğunlukla gelenek ve daha üst otoriterlerce saptanmış kurallara ve normlara uygun davranışlardır. Ana-baba kendisini toplumsal otoriterin temsilcisi olarak görür ve mutlak itaat bekler; kendisi otoriter kişiliğin temel nitelikleri olan katılık ve dogmatik bir düşünce tarzına yatkın olduğundan çocukla sözel alış verişte bulunmaz, istek ve emirlerinin tartışılmaz yerine getirilmesini ister. Aksi halde cezaya başvurur. Çocuğu yerine göre kendini yönetebilecek ve hakkındaki bazı kararları alacak güçte görmeyip, her türlü kararı kendi alır (Kuzgun, 1972; 15).

Otoriter tutum hakim olduğu ailelerde ceza ön planda tutulur ve ceza ile suç arasında orantısızlık vardır. Cezalandırma davranışı aileden aileye değişik şekillerde uygulansa bile hepsinde amaç aynıdır. Çocuğa ne pahasına olursa olsun ceza verilir, önemli olan onun yola getirilmesidir. Bu durum bazı evlerden ayıplama, suçlama ve korkutma yoluyla sağlanır, eğer bu yolla sonuç alınamaz ise dayağa başvurulur. Disiplin, bunaltan sıkı, dar bir kalıp gibi çocuğu sarar. Çocuğa tanınan haklar bu kalıbın sınırları ile belirlenmiştir. Çocuğun en doğal hakları bile bir takım şartlar yerine getirilirse tanınır. Çocuğa sürekli ders çalışması, uslu durması, örnek olması gibi öğütler verilir (Yörükoğlu, 1991).

2.1.4 İlgisiz Ana-Baba Tutumu

İlgisiz ana-baba, çocuğunu ihmal hatta psikolojik bakımdan reddeder. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarından habersizdir, nerede ve yaptığı ile fazla ilgilenmez. Varlığından rahatsız olduğundan çocuğunu çevresinden mümkün olduğu kadar uzak tutmaya çalışır. İlgisiz ana-baba çocuğuna en az sevgi gösteren ve çocuğun davranışlarına en az kontrol uygulayan ana-babadır (Kuzgun, 1972; 16).

İlgisiz ana-baba tutumuna sahip aileler çocukların hiç bir isteklerine sınırlama getirilmez, onları denetim altına almazlar. Araştırmalar bu tutumun uzun süreli devam etmesi çocuğun; gerektiği ortamlarda istek ve dürtülerini denetleyebilme yeteneğini olumsuz etkilediğini, vurucu, kırıcı ve saldırgan davranışların arttığını vurgularlar. İlgisiz, çocuğunu ihmal eden ailelerin çocuklarında çok farklı problemler ortaya çıkar. Bu problemler daha çok saldırganlık, kendine saygı ve kendini denetim azlığı ve bozuk aile ilişkileri şeklinde dışarıya yansır.

2.2 ÖZGECİLİK

Özgecilikle ilgili birbirine yakın bir çok farklı tanımlar yapılmıştır. Bunlardan “Latene ve Darley’e göre, güdülere bakılmaksızın, ihtiyacı olan bir kimseye yarar sağlayıcı herhangi bir davranış diğergam bir davranıştır” (Macaulay, Berkowitz, 1970, s.2).

Campbell özgeciliğin “iyi bir sosyal düzen için, vatansever bir şekilde benlikten özveriyi gerektirdiğini” ifade etmektedir. Cohan’e göre özgecilik a)vermeyi, b)empatiyi, ve c) bağışığı içerir. Ona göre özgeci veriş gönüllü olarak yapılmalı ve alıcıya hiç bir maliyet çıkarılmamalıdır (Akbaba,1994,s.17).

Özgecılık genellikle yardım etme, paylaşma, cömertlik, sosyal haksızlığın, eşitsizliği azaltma çabaları gibi çok çeşitli olumlu sosyal davranışlardan oluşmaktadır (İmamoğlu, 1979, s.3).

Tüm bu tanımlamalardan anlaşılan; özgecılık, yardım etme, sorumluluk üstlenme, bağışta bulunma, gönüllü olarak insanların yardımına koşma ve bunun gibi bir çok olumlu sosyal davranışı içermektedir. Özgeciliğin şartı gönüllü olarak ve karşılıksız iyilikte bulunmaktır. Bazı çıkarlar karşılığında yapılan olumlu davranışlar özgecılık değildir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde özgeciliğin dayandığı temeller ve özgecilikle ilgili kuramsal yaklaşımlar incelenecektir.

3.1. ÖZGECİLİĞİN TEMELLERİ

Bu başlık altında özgeciliğin dayandığı dört ana temel ele alındı.

3.1.1. Özgeciliğin Genetik Temeli

Hayvanlarda özgeci davranış olarak bildiğimiz davranışlarla insanlardaki özgeci davranışın birçok ortak yönlerin olduğunu vurgulayan E.O. Wilson, insanlarda özgeci davranışın genetik olarak belirlendiği ileri sürmüştür (Freedmen, Sears, Carlsmith, 1989, s.246).

İnsan ve hayvanlara ait özgeci davranışların bir çok ortak yanlarının olmasına karşın bazı temel farklılıklarda vardır. Bu farklılıklar genellikle insan davranışının bilişsel boyutundan kaynaklanmaktadır.

Sosyal psikoloji alanında özgeciliğin genellikle olumlu sosyal yaşantılar sonucu oluştuğu görüşü benimsenmektedir. Ancak son yıllarda bazı araştırmacılar özgeciliğin biyolojik ve fizyolojik temellerinin olabileceği görüşünü savunmaktadırlar. Hoffman son yıllarda yayınlanan bir makalesinde modern biyoloji bulgularına değinerek özgeciliğin biyolojik ve fizyolojik temelini vurgulamaktadır. Bu görüşe göre; insanlarda, genetik olarak belirli koşullar altında diğergam olma dürtüsü de vardır (İmamoğlu, 1979, s.4).

Özgeci davranışların doğuştan getirildiği görüşünün yoğun eleştirilere uğramasına rağmen, yine de Wyne Edward, J.B.S. Haldane ve hatta altruizmin genlerle belirlendiği düşüncesine karşı olan görüşün

güçlenmesinden sonra, altruizmin sosyal gelişiminden yana olduğunu söyleyen Campbell de altruizmin genetiğini tartışmışlardır(Campbell, 1972).

İnsandaki özgeci davranış ister doğuştan geliştirilmiş isterse sonradan öğrenilmiş olsun, eğitimci açısından daha önemlisi; çevre ve kültürün insanlardaki özgeciliğe şekil ve yön gerçeğinin bilinmesidir (Akbaba, 1994, s.19).

3.1.2. Özgeciliğin Sosyal Gelişim Temeli

İnsanoğlu sürekli çevreden model alarak taklit yoluyla bir çok şeyi öğrenir. Çocuktan itibaren çevreden öğrenilen davranışlar hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Çünkü çocuğun bilişsel düzeyi yeterince gelişmediği için seçici bir algılama yapamamakta çevreden gelen her şeyi yaşantılar yoluyla hayatına katmaktadır.

Sosyal öğrenme kuramları çocuğun sosyal yaşantılarla yoluyla çevreden sürekli bir şekilde yeni yaşantılar kazanır. Çocuk yetiştirme ilgili teoriler arasında başta sosyal öğrenme kuramcılarının sosyalleşme görüşleri ile Watson'un davranışçı görüşü gelmektedir. Watson'a göre çocuk her şeyi çevreden öğrenir, genetik yoluyla pek bir şey getirmez. Çevre kanunları çocuğun geleceğini belirler, çocuk çevresel şartların ürünüdür.

Freud'un psikoanalitik çocuk gelişim görüşü, Erikson'un psikososyal kişilik gelişim görüşü, Piaget'in bilişsel gelişim görüşü, Kohlberg'in ahlaki gelişime ilişkin görüşü, sosyal davranışların öğrenilerek edinildiğini vurgulamaktadırlar.

Özgeciliğin, insan hayatı boyunca geliştiğini gösteren ve insandaki özgeci davranışın kalıtsak olmaktan çok çevrenin ürünü olduğu görüşünü destekleyen bir çok araştırma bulguları vardır. Zahn, Waxler, Carolyn ve diğerlerinin araştırmalarını sayabiliriz. Bu araştırmada bir yaşındaki çocukların, bir yıl boyunca gözlenmesinden elde edilen bulgular arasında,

olumlu sosyal (başkaları için endişelenme) davranışlarının frekanslarında artışların olduğu bulunmuştur (Zahn ve diğ., 1972).

Özgeciliğin, sosyal gelişimin ürünü olduğu görüşü genellikle kabul edilmektedir. Bu görüşe göre hareket edenler özgeciliğinin belirleyicisinin çevresel şartların olduğunu kabul ederler. Bu nedenle özgeci davranışları artırmak için daha çok çevresel şartları düzenlemek gerekmektedir.

Yardımsever, sorumluluk duygusu olan ve paylaşan ana-babaların çocukları da model alma yoluyla genellikle aynı özelliklere sahip olmaktadır. Bunun için özgeci tutum ve davranışlara sahip bireyler oluşturmak için çocuğun ilk etkileşimini gerçekleştirdiği ana-babaların bu konuda iyi model oluşturmaları gerekmektedir. Bu tür olumlu sosyal davranışları ailede öğrenen çocuklar toplum tarafından da bu özelliklerinden dolayı sürekli pekiştirilirse özgeci davranışlar kalıcı hale gelebilir.

3.1.3. Özgeciliğin Dini Temeli

Genellikle “iyi” olarak nitelendirilen davranışları ilahi dinler tasvip eder ve bu davranışların insanlar tarafından yapılmasını teşvik ederler. Dinler de insanların toplumsal hayatta yardımlaşmalarını, birbirlerine karşı iyi davranmalarını isterler.

İlahi kitaplar iyilik yapmayı tavsiye eden birçok emirleri içermektedirler. Örneğin, İslam dini, insanları iyi davranışlara yönelten ve bu amaç doğrultusunda birçok emirleri ihtiva eden bir dindir. Kuran’ı Kerim’ de birçok ayet yardımlaşmayı cömertliği, birlik ve beraberliği, merhameti, sorumluluğu, sadaka ve zekat vermeği emretmektedir.

Bakara Süresi 264. Ayette:

“Ey iman edenler! Sadakalarınızı, malını gösteriş için harcayan, Allah’a ve Kıyamet’ e inanmayan kişiler gibi başa kalkmak ve eziyet etmek

sureti ile boşuna vermeyin. O çeşit adam, üzerinde az bir toprak bulunan bir kayaya benzer ki şiddetli bir yağmurun yağması ile üzerindeki toprak gider, kendisi yine katı bir taş halinde kalır. Onlar (gösteriş için sadaka verenler) yaptıkları şeyden hiçbir sebep kazanamazlar. Allah kafirler kavmini doğru yola iletmez” (Kur’an-ı Kerim).

Tevbe Süresi 71. Ayette:

“Mü’min erkek ve mü’min kadınlar birbirlerinin yardımcılarınıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı (gereği gibi) kılarlar; zekat verirler; Allah ve peygamberine itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Çünkü Allah azizdir (her şeye galiptir); hakimdir (her şeyi yerli yerine yapandır.)” (Kur’an-ı Kerim).

Ali İmran Süresi 92. Ayetinde:

“Sevdiğiniz şeylerden (yoksullara) sadaka vermedikçe asla hayır işlemiş olamazsınız. Muhakkak ki Allah, yolunda harcadığınız şeyleri bilendir.” (Kuran’ı Kerim).

Bir hadis-i şerifte: “Sıddıkların mertebesine geçmek istersen senden kesilene sen bağlan, senden esirgeyene sen esirgeme, ver; sana zulmedeni de sen affet.” (Bilmen, 1986, s.447).

Bir başka hadis-i şerifte: “Sizden biri kendi nefsi için sevip istediği bir şeyi kardeşi veya komşusu için de sevip istemedikçe bihakkın mü’min olamaz” (Bilmen, 1986, s.449) buyurulmuştur.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. İslam dininde buna benzer birçok ayet ve hadis mevcuttur.

İlahi bir din olan Hıristiyanlık’ ta da olumlu sosyal davranışların bir çok yerde ifade edildiğini görmekteyiz.

İncil’in (Matthew.S.) 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44. ayetlerinde, özgeci davranışların yapılması için insanlara emirler vardır:

Matthew. S.

38: Göz göze diş diş denildiğini duymuştunuz.

39: Fakat ben size kötü bir insana mukavemet etmeyin diyorum. Ancak her kim ki sizin sağ suratınıza vurursa siz diğer yüzünüzü de dönün.

40: Eğer biri size dava açar ve sizin kazağınızı alırsa, siz ona mantonuzu da verin.

41: Her kim ki sizi bir mil gitmeye zorlarsa siz onunla iki mil gidiniz.

42: Sizden isteyene verin ve sizden ödünç almak isteyene surat çevirmeyin

43: Komşunuzu sevin, düşmanınızdan nefret edildiğini duymuşsunuzdur.

44: Fakat ben size diyorum ki düşmanlarınızı sevin, size beddua edeni koruyun, sizden nefret edene siz iyilik ediniz ve size zulmedene ve sizi haince kullananı siz dua edin (New Testament, Nelson. 1985, s.8).

Tüm bu örnekler bütün ilahi dinlerin bu konuya büyük önem verdiklerini göstermektedir.

3.1.4. Özgeciliğin Felsefi Temeli

“ Altruizm (diğergamlık): Egoizmin ve bencilliğin zıddı olan diğergamlığı ifade için A. Comte tarafından ileri sürülmüş ve kullanılmış bir kelimedir.” (Bolay, 1980, s.28).

Comte ahlaki durumunun temelini hodgam ve özgecilikte olduğunu ileri sürmüştür. (Comte, 1986, s.10). Bununla birlikte özgeciliğin insanlık meselesini içermesi nedeniyle hodgamlıktan devamlı bir üstünlüğünü olduğunu da savunmuştur (Comte, 1986, s.23). Comte özgeciliği “başkası için yaşamak” diye tanımlar. Kendisini başkası için yaşamaktan men ettiren bencilliğinin hakimiyeti altında kalan varlıkların, yalnız başına yaşasa bile hayatında manevi birliği kuramayacağını savunmuştur (Comte, 1986. s.11).

Pozitivizm'in kurucusu olan Comte din ile özgecilik arasındaki ilişkiyi de şu şekilde ifade ediyor:

“ Sevgimiz hiç bir zaman mistik olmadığından, müspet ibadet hakiki dinin ameli salihasına ait olmaktadır: daha iyi hizmet üzere daha fazla severiz. Lakin diğer taraftan fiillerimizin daime din nokta-i nazarında, esasında diğergam olan bir mahiyet gösterir. Zira din bizi başkası için yaşamaya meylettirmeli ve bunu öğretmelidir” (Akbaba, 1994.s.24).

Aşkın (1986), özgeci davranışlarla ilgili kuramsal yaklaşımları ele alırken özgeciliğin felsefi temeli ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Auguste Comte, toplum yaşamının temelini özgecilikte görmektedir. Altruizm kelimesini de o bulmuştur. Özgeciliğin önde gelen temsilcisi Schopenhauer (1788-1860)'dır. Ona göre ahlaki değer yalnız başkalarının yararı için yapılmış bir harekettir.”

Schopenhauer'a göre:

“Ahlakın temeli acıma duygusudur. Acımasız her sevgi bencillikten başka bir şey olamaz. Acıma insan bilincinin söz götürmez bir olgusudur, kesin olarak insana özgüdür. Daha önceki bilgilere, a priori düşüncelere, dinlere, dogmalara, mitoslara ve kültüre bağlı değildir. Bu duygu doğanın kendiliğinden olan dolaysız, başkasına mal edilemeyen bir ürünüdür. Her türlü sınava dayanır, her zaman ve her yerde kendini gösterir; acıma duygusunun her insanda bulunduğu inanıldıkça herkes güvenle ona başvurur; acımayı duymayan kimse insanlığın dışındadır ve bu insanlık sözcüğü bile çoğu zaman acıma sözcüğü ile eş anlamlı kullanılır.

Bir davranışın acıma duygusundan doğabilmesi kendisine etmek istediğim kimse ile kendimi özdeş bilmem gerekir. Bu nasıl olur? kendi özümün başkasının özü olduğunu bilmekle. O zaman bireyler arasındaki sınırlar ortadan kalkar başkasının acısı benimde acım olur. Kuşkusuz acıma

yüzünden yardıma koşmak kişisel acıyı unutturmak demektir ” (Yetkin, 1976, s.34-5).

Bu ifadelerle Schopenhauer, özgeci davranışın acıma duygusundan kaynaklandığını, acıma duygusunun ahlakın temeli olduğunu göstermektedir (Akbaba, 1994, s.25).

3.2. ÖZGECİLİKLE İLGİLİ PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Tüm kaynaklarda özgecilik genellikle olumlu sosyal davranışlar başlığı altında anlatılmaktadır. Bu nedenle özgeci (altruistic) davranışların psikolojik temellerini belirlemek için, olumlu sosyal davranışlarla ilgili bazı teorik açıklamaları ele almak gerekir.

Mussen ve Eisenberg-berg, olumlu sosyal davranışları gelişimi ile ilgili teorik açıklamaları; psikoanalitik teori, sosyal öğrenme teorisi ve zihinsel (kognitif) gelişim teorisi diye üç başlık altında sunmuşlardır (Akbaba, 1994, s.29).

3.2.1 Psikoanalitik Teori:

Bu teoriye göre; kişiliğin id, ego ve süper ego diye üç sistemi vardır. Bu sistemler sürekli bir etkileşim halindedir. Kişiliğimiz bu üç sistemin etkileşimiyle oluşur. Bu üç kişilik yapısında id heveslerimizi, süperego vicdanımızı ve ego ideallerimizi oluşturur. İd-heyecanları, ego-idealleri, süperego ahlaki değerleri içerir. Vicdan ise bireyin davranışlarını düzenler ve eleştirir, içgüdüsel dürtüleri bastırır, suçluları cezalandırır.

Freud veya klasik psikoanalistlere göre, içgüdüsel faaliyetler, suçluluk davranışının temel belirleyicileridir. İnsan davranışını, kişisel doyum sağlayan motivasyonlar yönlendirir. Sosyal vicdanın, toplumsal kanunları ve ahlaki davranışları, bir takım içgüdülerin ihtiva ettiğini savunan Freud'a göre:

“ Biz, başkaları da onları yapsınlar ya da sormasınlar diye bir çok yaptığımız şeyi inkar ediyoruz. Eşitliğe duyulan bu ihtiyaç görev duygusunun ve sosyal vicdanın temelidir. Bu aynı zamanda sosyal kanunların anlamıdır” (Freud, 1955).

Ego psikologları diye bilinen bazı son psikoanalistler, ahlakın gelişmesinde ve kişiliğin şekillenmesinde içgüdülerden çok ego’ nun gelişiminin rolü olduğunu vurgulamaktadırlar. Korkudan güvene, saldırganlıktan hoşgörüye ve sevgiye, otonomiye (kendi kendine yetmeye) geçiş gibi bir çok ahlaki yönelim, değer ve tutumlardaki değişmeler ego yapısının gelişimiyle paralellik göstermektedir (Flugel, 1945).

3.2.2. Sosyal Öğrenme Teorisi

Sosyal öğrenme teorisi, insanın doğuştan özgeci olmadığını, bu özelliğin sonradan sosyal yaşantılar yoluyla kazanıldığını kabul eder.

Aşkın (1986), bir makalesinde sosyal öğrenme kuramı ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır.

“Sosyal öğrenme kuramında gerek özgecilik ve gerekse saldırgan davranışların öğrenme ile oluştuğunu ileri sürmektedir. İnsanı olumlu ve olumsuz davranışlarına neden olan tüm uyaranların sosyal ve fiziki çevreden geldiğini öne sürerek bu tür davranışların öğrenilmiş olduğu kabul edilir.”

“Bireylerin büyük bir oranı yardım etme ve paylaşma tepkilerini, doğrudan pekiştirme olmaksızın, bir modelin davranışını gözleyerek ve taklit ederek kazanmaktadırlar. Gözlem yoluyla öğrenme üzerinde Bandura ve Walters’in yaptıkları çalışma, prososyal davranışın incelenmesinde önemli olduğu kanıtlanmış bir çok teori ve araştırmaya öncülük etmiştir” (Mussen ve Eisenberg, 1977, s. 31).

Modelle öğrenmenin etkili olabilmesi için aşağıdaki süreçlere dikkat edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür:

“1. Çocuk için ortada, model teşkil edecek örnek bir davranış olmalıdır.

2. Sözel veya imgesel bir hatırlatıcı şarttır.

3. Bir uygulama gereklidir.

4. İzleyerek öğrenilen bir durumun davranışa yansımaları için pekiştirme gereklidir” (Aşkın, 1981).

İnsanların sonradan gösterecekleri özgeci davranış, önceki yaşantılarının bir ürünüdür. Eğer bir kişi başkalarına yardım ediyor ve başkalarıyla paylaşabiliyorsa bu davranışının nedenini ebeveyni ile olan ilişkilerine, onları kendisine örnek almasına yada onları taklit etmesine bağlayabiliriz. Kısacası; sosyal öğrenme teorisi insanın özgeci davranışını sonradan sosyal yaşantılar yoluyla öğrendiğini ileri sürmektedirler. Maccoby de çocuğun sosyalleşmesi sonucu ahlaki değerlerini nasıl geliştirdiğine dikkat çekmektedirler (Mussen ve Eisenberg-Berg, 1977, s.31).

“Genel öğrenme yaklaşımına göre, insanın davranış özelliklerinin nedeni onların öğrenme tarihçesinde yatar” (Cüceloğlu, 1991, s.423).

Çocuklukta dışarıdan yada başkaları tarafından ödüllendirilen davranışların ileride tekrarlanma sıklığı artar. Bu nedenle çocukluk döneminde pekiştirmeler yoluyla kazandırılan özgeci tutum ve davranışların toplum tarafından da desteklenmesi gerekmektedir. Küçükken anne-babasının ödüllendirdiği davranışını birey büyüdükten sonra kendi ödüllendirmektedir. Özgeci davranış, olumlu sosyal davranışlardan olduğu için ahlaki değerlerle direkt ilişkilidir. Özgeci davranışlarda bulunan bireyler genellikle ahlaklı olarak nitelendirirler.

3.2.3. Zihinsel Gelişim Teorisi:

Zihinsel (Cognitive) gelişim teorisi, insanın sahip olduğu zihinsel potansiyele dikkat çeker. Çocuk büyüdükçe zihinsel ve fiziksel gelişimle beraber çocukta zihinsel gelişim de ilerler. Zihinsel gelişim tamamlandığı

zaman birey gelişim basamaklarına göre çevresel uyaranları yorumlayarak kendi zihinsel yapısına göre içselleştirir. Birey aktif bir şekilde çevreden gelen uyaranları değerlendirir.

“ Zihinsel gelişim, çevresel olaylar ile zeka yapılarının değişimi (olgunlaşması) arasındaki etkileşimin sonucudur. Bu durum değişmez evrensel evrelerden geçerek kazanılır. Tamamlanan her evren nitelik açısından diğerinden farklıdır ve ilk evre yer değiştirerek bir sonraki ile tamamlanır. Zekanın bir göstergesi olan ahlaki muhakeme ve karar verme de diğer zihinsel fonksiyonlarda olduğu gibi büyür ve değişir” (Mussen ve Eisenberg-Berg, 1977, s.32).

“ Ahlak gelişimini zihinsel gelişim paralelinde eğilen ilk kuramcı Dewey olmuştur... Dewey, ahlaki gelişim alanında üç gelişim evresi ileri sürmüştü: 1.Ahlak veya gelenek öncesi düzey: biyolojik ve sosyal dürtülerle güdülenen ahlaki davranışları içeren evre, 2. Geleneksel düzey: bireyin gurubuna özgü davranışları benimsediği evre, 3. Özerk düzeyi: bireyin davranışlarının kendi akıl yürütme ve karar vermesiyle oluştuğu, bireyin içinde bulunduğu grubun standartlarını irdeleyerek benimsediği evre” (Meral Çileli, 1987, s.266).

Piaget üç ahlak gelişim evresi belirlemiştir:

“1. Ahlak öncesi evre: kurallara uyma kavramının olmadığı evre.

2. Bağımlı evre: kurallara harfiyen uyma, otorite ve cezaya boyun eğme olarak adlandırdığı evre (ortalama 5-8 yaş arası).

3. Bağımsız evre: kurallara uymanın amaç ve sonuçlarının irdelendiği, boyun eğmenin yerini eşit alış verişin aldığı evre (ortalama 8-12 yaş arası)” (Çileli, 1987, s.266).

“ Kohlberg evre kavramı ile erinlikten yetişkinliğe kadar ahlaki yargı gelişiminde 3 düzey ve 6 evre olduğunu ortaya koymuştur:

A. Gelenek Öncesi Düzey

1. evre: Bağımlı evre

2. evre: Bireycilik ve çıkara bağlı alış veriş

B. Geleneksel Düzey

3. evre: Karşılıklı kişiler arası beklentiler, bağlılık ve uyum.

4. evre: Sosyal sistem ve vicdan evresi

C. Gelenek Ötesi Prensiplere Dayalı Düzen

5. evre: Sosyal anlaşma, yararlılık ve bireysel haklar

6. evre: Evrensel ahlak prensipleri “ (Çileli, 1987, s. 271).

Bireyler, buldukları evreye uygun ahlaki davranışlarda bulunabilirler. Çünkü ahlaki düzeyler bireylerin zihinsel gelişim düzeylerine paralel olarak gelişir. Yani insanın ahlaki davranışı, onun ahlaki muhakeme düzeyini ve zihinsel gelişim aşamasını gösterir. Özgeci davranışlar olumlu sosyal davranışlardan olduğu için bireyin özgeci davranması onun aynı zamanda ahlaklı davranması da demektir. Ahlaki gelişimin zihinsel gelişime paralel olarak gelişmesinden dolayı bireyin ahlaklı davranması aynı zamanda zihinsel gelişim düzeyine göre oluşur. Zihinsel gelişim kuramcıları, yaşın gereği olan ahlaki yargılardaki değişimleri ve rol alma yeteneğini açıklayarak ahlakın ve özgeci davranış düzeyinin gelişiminin anlaşılmasına büyük katkısı olmuştur. Nitekim ahlaki davranış, ahlaki muhakemenin olgunluğu ve rol alma gibi zihin yetenekleri ile ilişkili bulunmuştur. (Mussen ve Eisenberg- Berg, 1977, s.33).

“ Psiko-analitik kuram ve öğrenme kuramları yetişkin müdahalesi olmadan ahlak gelişiminin olamayacağına inanırlar. Zihinsel gelişim yaklaşımı ahlak gelişimini, zihinsel gelişim olarak görürler. Bu açıdan bakıldığında psikoanalitik ve öğrenme kuramları ahlak gelişiminin en üst düzeyi olarak çocuğun içinde yetiştiği toplumun ahlaki değerlerini benimsemesi olarak görürlerken zihinsel gelişim yaklaşımı; prensiplere dayalı ahlaki özerkliği ahlak gelişiminin en üst düzeyi olarak kabul ederler” (Çileli, 1987, s. 266).

Sosyal öğrenme kuramı, psikoanalitik kuram ve zihinsel gelişim kuramları özgeci davranışların gelişimini farklı bakış açıları ile ele almışlardır. Tüm kuramlarda özgeci davranışları olumlu sosyal davranışlar başlığı altında ele almışlardır.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Konu ile ilgili araştırmalar taranırken her iki konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışındaki tüm yayınlar gözden geçirilerek aşağıya çıkarılmıştır.

4.1. Yurtdışında Ana-Baba Tutumları İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Peterson ve arkadaşlarının (1961), yaptıkları bir araştırmaya göre; otoriter ana-baba tutumu çocuklarda, utangaçlık, aşırı içe-kapanıklık, okuldan kaçma ve çalma gibi olumsuz özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Rutter (1985), saldırgan ya da suçlu çocukların aileleri konusunda yaptığı araştırmada, bu ailelerde çocukların davranışlarını yeterli biçimde gözleme ve denetleme de yetersizliğin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Ana-babalar çocuklarının nerede olduğundan, ne yaptığından bile habersiz olduğundan çocuklarını herhangi bir şekilde etkileyebilecek bir durumda değillerdir. Bazı suçlu çocukların evleri ise “ belli kurallar “dan yoksundur, çocuklar kendilerinden nelerin beklendiğini açıkca bilememektedir. Davranış bozukluğu gösteren çocuklar, ana-babalarını “sınır koymaya yeterli olmayan” insanlar olarak algılamışlardır. Bu ana-babalar çocuklarına yol göstermedikleri gibi çocuklarının hırsızlık gibi davranışlarına da doğrudan doğruya tepki gösterememişlerdir, onlarla karşı karşıya gelmekten veya bu davranışlarının karşısına çıkmaktan kaçınmışlardır.

Levy (1943), annesinin aşırı koruyuculuk tutumunun hangi şartlarda ve nasıl doğacağını göstermiştir. Levy psikiyatri kliniğine devam eden anneleri tarafından aşırı korunmuş, 8 yaşından büyük çocuklardan oluşan

bir grubu ele almıştı. Bu grubun üçte birini oluşturan çocuklar hala anneleri ile birlikte yatıyor, anneleri bunları çok sık kucaklıyordu. Öğlesine birbirlerine yakın ve düşkünlerdi ki, öteki ilişkilerin bu ana ile çocukların dışında kalıyordu. Anneler çocuklarını giydirmekte, banyosunu yaptırmakta, onu doyurmakta idi. Çocuğun gereksinim duymayacağı durumda bile anne hala çocuğun her şeyini yapıyordu. Anne izin vermediği çocuk oyun oynayamıyor, çocuğun kimlerle ilişki kuracağına anne karar veriyordu. Başkaları ile olan ilişkileri anne kısıtlıyordu. Böylece bu gruptaki çocukların diğer çocuklarla ilişkileri zayıftı. Bunlar anneden ayrılmaya korkuyorlardı. Yeni durumlara uyum sağlamada yavaşlar ve okula gitmekte zorlanıyorlardı. Evde şımarık, isyankar olup, dışarıda pek sorun göstermiyorlardı. Anneleri hem koruyucu hem de kısıtlayıcı, disiplinli ve buyurgan olan ikinci gruptaki çocuklar ise pasif, boyun eğici ve bağımlı idiler. Bütün bunların nedeni annelerin ilk çocuklarının ölümü veya uzun zaman hiç çocuklarının olmaması, çok güç doğum veya güç hamilelik dönemi sonunda çocuğa sahip olmaları, çocuğun tehlikeli hastalıklar geçirmesi, ameliyatlar olabilir. Diğer bir neden, annenin kendi çocukluğundaki etmenler ve kocası ile arasındaki problemlerdir. Bu durum ayrıca annedeki ruhsal bozukluklardan da kaynaklanmaktadır.(Ekşi, 1990; 46).

Lafore (1945), okul öncesi bir grup çocuğa ana-babaların gösterdiği tutumlar, evlerinde yapılan sistemli gözlemlerle incelenmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, a) Çocuklarına sevecenlik gösteren ana-babaların çocukları, bunun karşılığında çocuklarda ana-babalarına karşı sevecen bir tavır sergilemektedirler. b) Çocuklarına baskı yapan ve onlara karşı zorbalık eden ana-babalar, onların düşmanca tutumları ile karşılaşmaktadırlar. c) Çocuklarını suçlayan ve cezalandıran ana-babaların çocuklarında duygusal yapıların daha yoğun olduğu ve ağlamaların daha sık olduğu gözlenmektedir. d) Çocuklarını yönetmekten aciz olan ve bundan dolayı çocuklarını görmezlikten gelen ana-babaların çocukları, onları sürekli tedirgin etmekte ve ana-babalarını alaya almaktadırlar. e) Ana-

babalar çocuklarıyla çatışmaya girdiklerinde onların direnci ile karşılaşmaktadırlar.

Baldwin ve Watson, hoşgörülü ve demokratik evlerde büyüyen çocukların arkadaşları ile ilişkilerinde arkadaşlarına karşı girişken, yaratıcı, etkin ve değişik fikirler ileri sürülen, düşündüğünü ifade edebilen çocukların yetiştiğini ileri sürmektedir. Bu tür ortamlarda yetişen çocukların kendilerini denetleme arzusunu daha erken yaşlarda ulaşılmaktadırlar. Bunun tersine olumsuz ortamlarda büyüyen, denetim altında tutulan, hiçbir isteğine izin verilmeyen çocuklar ise ana-babalarına karşı çıkma, saldırganlık ve istediklerini zorla kabul ettirme yoluna girmektedirler. Bu çocuklar aynı zamanda kendilerini çevreye karşı açmazlar ve içe kapanık bir yapı geliştirirler. Eğer ana-babalar çocuklarının çevreyi ve kendilerini tanımaya yönelik çabalarını destekler, onlara yardımcı olurlarsa çocuklar da bağımsızlık duygularının kolayca gelişmesine ortam sağlarlar. Çocuğunu hor gören, cezalandıran yada tutarsız davranarak hem sevip hem de soğuk davranan anne-babaların çocukları bağımlı bir kişilik geliştirdikleri ve saldırgan eğilimlerin gözlemlendiği tespit edilmiştir (Yavuzer, 1993; 137).

Baumrind'e göre (1966), otoriter tutumda, çocuğun davranışları sürekli olarak denetlenir ve ana-babaların kendi istekleri doğrultusunda çocuklar şekillendirilir. Otoriter ana-babalar kendileri için doğru olanı çocuklarına sormadan, onların isteklerini dikkate almadan çocukları içinde doğru olarak kabul ederler. Bu tür ana-babalar kendi görüşlerini çocuklarına zorla kabul ettirirler. Otoriter ailelerin çocukları ise diğer yaşlıtlarına oranla daha saldırgan ve baş kaldırmacı davranışlar gösterirler.

Bandura ve Walters'in (1959), yaptıkları bir araştırmanın sonucu yukarıda araştırmayı destekler niteliktedir. Otoriter ana-babaların katı disiplin anlayışları çocuklarda, saldırganlık ve baş kaldırma gibi olumsuz özelliklerin oluşmasına neden olmaktadır.

Goode (1964), Freud'un ana-oğul bağının önemine dikkat çekerken başarılı çocukların annelerinin çocuklardan çok başarı beklediklerini ve

sevecen tutumlarıyla çocukların başarılarını ödüllendirdiklerini savunmaktadır. Baba-oğul üzerinde baskı kurmaya çabalamadıkça babanın etkileri olumsuz olamaz. Goode'ye göre anne ile olumlu ilişki içerisindeki gençler genellikle başarılı olmaktadır.

Caldwell (1964), bebek ve çocuk bakımıyla ilgili bir çok araştırmaları inceledi. Caldwell'in amacı çocuklarda ruhsal problemlerin oluşmayacağı çocuk bakım yöntemlerini bulmaktır. Çocuğun anne memesi ile mi yoksa biberonla mı; saatlere nasıl alıştırıldığı ve tuvalet eğitimi gibi konuların çocuklara ruhsal yönden çok büyük zarar vermedikleri gözlenmiştir. Önemli olan çocuğun hangi yöntemle yetiştirildiği değil; ona nasıl bakıldığı ve nasıl davranıldığıdır. Örneğin, anneden ayrıldıktan sonra değişik problemler gösteren, karın ağrıları, baş ağrıları, ateş ve kusma gibi psikosomatik yakınmaları olan çocukların anneleri incelendiğinde bu tür ailelerin çocuklarına aşırı düşkün oldukları gözlenmiştir. Önemli olan nokta çocuğun kendilerinden ayrılmalarını anneleri aşırı kaygıyla karşılamalarıdır.

Baldwin (1945), yaptığı araştırmada ailedeki otoriter ve demokratik tutumların özellikleri ve bu özelliklerin çocuk üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bu inceleme sonucunda demokratik ve otoriter ailelerde yetişen çocukları aralarında büyük farklılıklar gözlenmiştir. Demokratik ailelerde yetişen çocuklar sürekli keşfetmeye ve deneme yanılma yoluyla öğrenmeye teşvik edilmektedir. Bu tür ortamlarda yetişen çocuklarda merak, planlı olmak, orjinalite ve yaratıcılık gibi özellikler açısından otoriter ailelerde yetişen çocuklara göre daha iyi durumdadır, bu özellikleri daha fazla göstermektedirler. Bununla beraber demokratik ailelerin çocuklarında zaman zaman saldırganlık, korkusuzluk ve lider olma gibi özelliklerde gözlenmektedir.

Baumrind (1978), ana-okulu çocuklarından oluşan küçük gruplar üzerinde iyi planlanmış çalışmalar yapmış ve bu çalışmalarda gözlem ve görüşme gibi teknikler kullanmıştır. Ana-babaların sıcak, verici, destekleyici ve çocuklara yönelik beklentilerin yüksek olduğu ailelerin

çocukları, ana-okuluna, eve, çevreye en iyi uyum sağlayan çocukların olduğu gözlenmiştir.

Bu çalışma ruhsal problemleri olmayan çocuklar üzerinde yapılmıştır. Dolayısıyla burada yapılan problem tanımlamaları psikiyatrik sınırlara varmayan tutum ve davranışlarla ilgili olarak ifade edilmiştir.

Parker (1983), tarafından yapılan bir araştırmada aşırı koruyuculuk ile yetişkin yaşamındaki bozukluklar arasındaki ilişki sistematik olarak araştırılmıştır. Bu araştırmada aşırı denetim veya sınırlamalardan çok; sevgi ve ilgi azlığının ruhsal problemlere neden olduğu görüşü bilimsel temellere oturtulmuştur. Aşırı denetim ve sınırlamalar sevgi azlığı ile birlikte bulunduğu zaman çok daha fazla olumsuz etkilerinin olduğu gözlenmiştir. Yine Parker'in araştırmalarında çok önemli diğer bir nokta da aşırı koruyuculuğun çocuklar da ileride duygusal problemlere ve depresyona yatkınlık yarattığını ortaya koydu. Sevgi azlığı genellikle çocuğun kendisine olan saygısını azaltır; aşırı sınırlama ise, çocuğun bağımsızlık duygusunun gelişmesini engeller.

Bronfenbrenner (1970), tarafından 1957-1960 yılları arasında iki ayrı araştırmacı grubu çalışmaları aktarılmıştır. Birbirinden bağımsız olarak çalışan bu iki grubun çalışmaları sevgiye dönük disiplin veren yöntemin çocukta istenilen davranışı oluşturduğu yönündedir.

Bronfenbrenner, araştırmasında anne-babanın disiplin ve sevgi tutumlarının çocuklardaki bağımsızlık, girişim ve kendine yeterlilik gibi kişilik özelliklerine etkisini incelemiştir. Sonuçlara göre ailedeki disiplin otoritesi baba ise bu durum erkek çocukların sorumluluk duygularının daha yüksek olmasına neden olmaktadır. Annelerin otoriter olduğu ailelerde ise kızların kendilerine güven duygularının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre denilebilir ki kız çocuklarının daha olumlu sosyal davranışlara sahip olarak yetişmeleri için evde otoritenin anne tarafından, erkeklerin daha olumlu özelliklere sahip olmaları içinde babanın otoriteyi sağlaması gerekmektedir. Bağımsızlık duyguları gelişmemiş ve kendilerine güvenleri az olan gençlerin, daha çok anne ve babaları eşit

otoriteye sahip ailelerden geldikleri gözlenmektedir. Bu tür ailelerde anne veya babanın söz edilemez.

Dynes ve arkadaşları (1956), tarafından yapılan bir araştırmada ana-babaları tarafından istenmedikleri duygusunu taşıyan veya ana-babalarına karşı daha az bağlılık gösteren ve aile yaşamları pek mutlu geçmeyen çocukların kişiler arası ilişkilerinin zayıf olmasına rağmen, ileriki hayatlarında başarılı olmak için büyük bir istek içerisinde olduklarını göstermişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre sağlıklı ve daha mutlu ortamlarda büyüyen çocuklara göre daha olumsuz şartlarda büyüyen çocukların daha başarılı oldukları gözlenmiştir. Bu çalışmayı yapan yazarlar bu görüşlerinin psikoanalitik kuramlarla da desteklendiğini söylemektedirler. Onlara göre ana-baba tarafından kabul edilmediğini hisseden ve ana-baba tarafından fazlaca önemsenmediğini düşünen çocuklar buradaki psikolojik anlamda doyumsuzluklarını dışarıya yönelerek gidermeye çalışmaktadırlar. Bu tür çocuklar için okulda, işte, sosyal hayatta başarılı olmak çok önemlidir.

Ana-baba ve çocuk ilişkilerinin her yönünü ayrıntılı bir şekilde incelemek imkanı bulunmamak la birlikte, yukarıda yurt dışında yapılan bazı çalışmaları aktararak bu konudaki çalışmaların zenginliğini göstermeğe çalıştık. Bu konuda bir çok araştırma bulunmasına rağmen birbirine benzer araştırmaların aktarmamaya ve özgün örnekleri aktarmayı yeğledik.

4.2. Ana-Baba Tutumlarıyla İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Kuzgun (1972), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada ana-baba tutumlarının bireyin kendini gerçekleştirme düzeyine etkisini incelemiştir. Demokratik aile ortamında yetişen aile ortamında yetişen gençlerin benlik saygılarının, ilgisiz aile ortamında yetişen gençlerin benlik saygısından daha yüksek düzeyde olduğunu belirtmektedir. Benlik

saygısının en az geliştiği aile ortamlarının ise otoriter tutumun bulunduğu ailelerin olduğunu belirlemektedir. Benlik saygısının en yüksek düzeyde gerçekleştiği aile ortamları demokratik ana-baba tutumlarının sürdürüldüğu ortamlardır.

Kozacıoğlu (1986)' nın ailenin ocuk yetiştirme tutumu ile ergenin anksiyete seviyesi arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla lise son sınıfta okuyan toplam 150 kız ve erkek öğrenci üzerinde yaptığı bir araştırmada, aile tutumu ile ergenin anksiyete seviyesi arasında önemli bir korelasyonun bulunduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada düşük sosyo-ekonomik düzeyde bulunan annelerin aşırı kontrolcü annelik ile baskı disiplini; yüksek sosyo-ekonomik düzeyde bulunan annelerden daha fazla benimsemiş ve desteklemiş oldukları görülmektedir. Orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeyde bulunan annelerin eşitlik, paylaşma, çocuğa karşı demokratik tutum ve çocuğa söz hakkı tanımak gibi tutumlara ön planda yer verdikleri görülmüştür. Ayrıca araştırmada karı-koca geçimsizliğinin düşük sosyo-ekonomik düzeyde benimsendiği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin anksiyete düzeylerini en fazla aşırı kontrolcü tutumun etkilediği gözlenmiştir. Ergen üzerinde aşırı baskı ve disiplinin uygulanmasının ergeni zaman zaman çelişkilere soktuğu gözlenmiştir.

Kağıtçıbaşı (1972), İzmir'de yaptığı bir araştırmada öğrencilerin kendilerinin çok yönlü betimlemelerini istemiştir. Bu araştırmanın değişkenleri, a) psikolojik değişkenler, b) aile ilgili değişkenler, c) kişinin kendi hakkındaki umut ve beklentileri ve d) sosyo-ekonomik durum ile ilgili değişkenlerdir. Araştırmada ailesel değişkenlerle diğer değişkenler arasında yüksek bir ilişki bulunmuştur. Bulgulara göre, yukarı doğru toplumsal hareketlilik gösteren ve köyden kente göç eden ailelerde, bu nitelikleri göstermeyen ailelere oranla daha az denetim görülmüştür.

Gökçe (1966), “ ocuk Kişiliğinin Gelişmesinde Aile, Okul ve Dış evrenin Rolü “konulu makalesinde, kişiliğin meydana gelmesinde çocukluk yıllarının önemini vurgulamakta, bu nedenle kişiliğin gelişmesinde en çok önemli faktörüm aile olduğunu savunmaktadır. Bu araştırmada

çocuğun kişiliğinin gelişmesinde ana-baba-çocuk ilişkilerine değinilmekte ve aile içerisindeki geçimsizliklerin, boşanmaların ve ayrı yaşmaların çocuğu olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir.

Baymur (1965), lise ve dengi okul öğrencilerinin problemlerini saptamak amacıyla yaptığı bir araştırmada, bu öğrencilerin hemen hemen tümünün bir çok problemle iç içe olduklarını belirlemiştir. Okul yaşamlarında öğrencilerini rahatsız eden problemlerin başında öğretmenlerle ilgili olanların geldiğini, öğrencilerin öğretmenlerinin haksızlık etmelerinden, onur kırıcı sözler kullanmalarından, kendileri ile ilgilenmemelerinden ve anlayışsız davranmalarından yakındıklarını saptamışlardır.

Ekşi (1982), gençleri tanımak ve sorunlarını saptamak amacı ile İstanbul üniversitesinde öğrencileri üzerinde üç ayrı araştırma yapmıştır. Birinci araştırmanın bulgularına göre, ana-babaların tutumları arasında farklılıklar saptanmıştır. Buna göre annelerin babalardan daha koruyucu, babaların ise annelerden daha sert ve otoriter oldukları gözlenmiştir. İkinci araştırmasında, ana-babaların tutumlarının gençler tarafından nasıl algılandığını incelemiştir. Bulgulara göre, ana-babaların ve gençlerin çocuk yetiştirmede, bazı konulara önem verdikleri saptanmıştır. Öncelikle büyüklere saygılı olmak, derslerde başarılı olmak ve sorumluluk duygusu taşımak gibi özelliklerin önemsendiği saptanmıştır. Ayrıca yine bu araştırmada anne ve babaları tutumlarında sevgi ve şefkat konusunda ayrılık bulunduğu, annelerin babalara göre evde çocuklara yönelik daha şefkatli ve yumuşak davranmayı önemsedikleri; babaların çocukların kendi kendilerine karar vermeleri, sıkı disiplin altında yetişmeleri ve bağımsız olmaları konularında annelere göre daha çok önemsedikleri saptanmıştır.

Kılıççı (1981), bu araştırmada kendini kabulle ilgili değişkenleri araştırırken ana-babaların tutumlarını da incelemiştir. Ana-babaların tutumlarını dört ayrı gruba ayırmıştır. Bunlar; demokratik, otoriter, ilgisiz ve tutarsız olarak sınıflandırmıştır. Ailesini ilgisiz olarak tanımlayan 8 öğrenci, otoriter olarak nitelendirilen 62 öğrenci ve demokratik olarak 323

öğrenci bulunmuştur. Demokratik ana-baba tutum puanları yüksek olan öğrencilerin, kendini kabulle ilgili puanlarının da yüksel olduğu gözlenmiştir.

Yavuzer (1981), hükümlü gençler üzerinde yaptığı bir araştırmada, suçlu gençlerin %22'sinin dağılmış ailelerden geldiğini belirtmiştir. Bu oran ülkemizdeki dağılmış ailelerin %8 olduğu düşünülürse suçlu çocuk oranının yüksekliği kolayca görülür. Yine bu araştırmada suçlu gençlerin %48 'inin çeşitli nedenlerle ana-babalarından ayrı yaşadıkları tespit edilmiştir.

Akbaba (1988), yaptığı bir araştırmada ana-baba tutumlarının bazı kişilik özellikleri üzerine etkisini araştırmıştır. Demokratik ana-baba tutumunun bazı kişilik özellikleri üzerine olumlu etkisinin gözlenmesine rağmen bazı kişilik özellikleri üzerinde de olumsuz etkilerinin olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacıya göre genel geçer en iyi ana-baba tutumunu belirlenmesinin çok güç olduğunu, bunun yerine tüm ilişkilerde başta demokratik tutum olmak üzere diğer ana-baba tutumlarından da yararlanılabileceğini vurgulamaktadır.

Uluğtekin (1977), yaptığı araştırmasında annelerin red-kabul ve serbestlik tanıma ve kısıtlama davranışları ile çocukların saldırganlık ve bağımlılık eğilimleri arasında yüksek bir korelasyon bulmuştur.

Hatunoğlu (1994), lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, ana-baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Ana-baba tutumları ile öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında yüksek bir ilişkinin olduğu, otoriter tutuma sahip ailelerden gelen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin %78.26 olduğu ve bu oranın ilgisiz tutuma sahip ailelerden gelen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinden %63.64 olduğu ve demokratik tutuma sahip ailelerden gelen öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinden %52.77 daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Kızıltan (1984), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, demokratik ana-babaların çocuklarının uyum düzeylerinin,

koruyucu, ilgisiz ve otoriter ana-babaların, çocuklarınınkinden daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Ana-baba tutumlarının iki özelliği “duygusal ilişki boyutu” ile “denetim boyutu” dur. Duygusal ilişki boyutu incelendiğinde bu boyutun çocuğu merkez alan kabul edici tutumdan reddedici tutuma kadar uzanan bir yelpaze içinde farklılaştığı görülür. Aynı şekilde “ denetim boyutu “ da, kısıtlayıcı tutumdan, hoşgörülü tutuma kadar geniş bir alanı kapsar (Yavuzer ve diğerleri, 1990).

Toplumumuzda genellikle demokratik ana-baba tutumları, otoriter ana-baba tutumlarından ve ilgisiz ana-baba tutumlarından daha çoğunluktadır. Bu durum, tipik Türk ailesinin geleneksel yapısından kaynaklanmaktadır. Türk ailelerinde sıkı disiplinin yanında genellikle sıcak ve hoşgörülü özelliklerinde birlikte görüldüğünden ana-babalar ne kadar otoriter tutum sergileseler de sıcak ve koruyucu yanları onları demokratik tutumun kapsamın sokmaktadır.

4.3. Özgecilikle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Özgecilikle ilgili kaynak taraması yapılırken, bu kaynakların çoğunluğunun yurt dışında bulunduğu dikkat çekicidir. Ülkemizde bu konuyla ilgili pek az kaynak bulunmaktadır. Yurt dışındaki çalışmaların genellikle atmışlı yılların sonu ile yetmişli yıllara da yoğunlaştığını görmekteyiz. Bu konudaki araştırmalardan bazı klasik örnekler aktarıldı.

Peterson ve Homer (1982) 16 erkek 61 kadın olmak üzere 77 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada; yardım gerektiren durumun açıklığı ile yardıma duyulan ihtiyacın seviyesinin deneklerin özgecilini etkilediği sonucuna varmıştır.

Midlarsky (1982), 256 kişi üzerinde yaptığı bir araştırma da, yardım etme davranışını engelleyen faktörleri araştırdı. Bulgularına göre, çocuklarda korkunun yetersizliği, ergenlerde ise hoş olmayan bir durum ile karşılaşma ihtimalinin yardım etme davranışını engellediğini belirtmektedir.

Ayrıca özellikle küçük bir çocuğa yapılan yardımın en az engellendiğini, bunu çok ciddi bir şekilde yaralılara yapılan yardımın izlediğini belirtmektedir.

Eisenberg ve diğerleri (1991), ergenlik çağındaki olumlu sosyal muhakemenin gelişimine 11 yıl boyunca incelediler. İnceleme sonucunda şu sonuçlara ulaştılar. a) ergenlik süresince hazzın reddedildiği, b) ergenlik çağına girişle birlikte ahlaki muhakemenin başaklarının ihtiyaçları üzerinde temellendiği, daha sonraları ahlaki muhakemede sapmaların olduğu, c) muhakeme etmede ergenlik süresince, kızların erkeklere oranla daha ileri düzeyde oldukları, d) olumlu sosyal muhakemenin, olumlu sosyal davranış ve empati ile ilişkilerinin olduğu tespit edildi.

Rasinski (1987), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada, olgun kişilerin başkalarına yardım etme, başkaları ile ilgilenme ve sosyal sorumluluk düzeylerinin yüksek olduğunu belirtti.

Darley ve Latene (1968), özgeci davranışı, başkalarının bulunması nasıl etkilediğini belirlemek için yaptığı araştırmada; iki grup denek alarak, bir gruba yalnız başına diğer gruba ise başkalarının yanında bir ortamda bırakılarak bir duvardaki delikten içeriye duman verildi. Odada yalnız olan denekler dumanı görür görmez, sorumlu kişilere durumu bildirmeğe çalıştılar. Ancak başkaları ile birlikte oldukları süre içerisinde aynı durum ile karşı karşıya bırakıldıklarında, sorumlu kişilere haber verme konusunda isteksiz davrandıklarını ortaya koydu.

Leventhal, Michael ve Sanford (1972), bir grup denek üzerinde yaptığı araştırmada, deneklere para vererek bu paranın, bir oyun takımı üyelerine dağıtılmasını istedi. Sonuçta deneklerin paraları genellikle başarılı takım üyelerine dağıttıkları gözlemlendi.

Long ve Lerner (1974), iki grup üzerinde yaptıkları bir araştırmada, yaptıkları işe karşılık daha fazla para alan çocukların, yaptıkları işe karşılık daha az para alan çocuklara oranla hayır kurumlarına daha fazla yardım ettikleri gözlemlendi. Bu durum araştırmacılar tarafından özgeci davranışı, adalet ve eşitlik duygularının etkilediğini ileri sürdüler.

Eisenberg doktora çalışmasında, çocuktaki yargı gelişimini incelemiştir. Gelişimsel kuramdan hareketle olumlu sosyal davranışlarla ilgili öyküler uygulamış ve çocukluktan itibaren “hedonist, pragmatik, empatik ve içselleşen değerlere” norm ve sorumluluklara atıfların görüldüğü bir geçiş evreni ve insan hakları ve eşitlik ilkesine dayanarak açıklanan tümüyle kendine mal ettiği değerler diye dört temel yargı aşaması elde etmiştir (Mussen ve Eisenberg-Berg, 1977, s.122-3; akt. Akbaba, 1994).

Underwood ve Moore (1982), özgecilikle sosyal ve ahlaki bakış arasında ki ilişkileri inceleyen bir araştırmalarında, algısal, sosyal ve ahlaki bakış açısı kazanma ile özgecilik arasında anlamlı ilişkilerin olduğu sonucuna vardılar.

Oliner (1987), yaptığı bir araştırmada, Nazi katliamı süresince Yahudileri tehlikeden kurtarmak için hayatlarını riske sokan insanların tabiatını araştırdı. Araştırmasında bireyleri, özgeci davranışa iten nedenleri belirledi. Bu nedenler arasında; değer ve tutumlar, kişilik özellikleri ve durumsal faktörleri gözlemledi. Ayrıca yazara göre olumlu sosyal davranışların geliştirilebilmesi zorunluluğun olduğunu ve bunun için sevgi, ilgi ve yardımseverlik gibi olumlu sosyal davranışların teşvik edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Froming ve diğerleri (1985), yazdığı bir makalede, özgeci davranışları yöneten değerlerin nasıl kazanıldığını inceledi. Araştırmasının sonucunda bu konu ile ilgili üç aşamalı bir süreç belirledi. Bu aşamalar: a) ilk sosyalleşme, b) özgeci davranışın bilincine varma ve c) özgecilik değerini içselleştirme.

Gordon ve diğerleri (1982) ,üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları bir araştırmada hakkaniyet teorisini test ettiler. Araştırmanın bulgularına göre, adil bir ortamda büyüyen bireylerin yardım etme davranışını daha çok gösterdiklerini ortaya koydular.

Midlarsky ve Kahana (1988), yaşlı 400 kişi üzerinde yaptıkları bir araştırmada, yaşları 65 ile 100 arasında olan bireylere özgecilik ölçeği

verilerek yardım severlik düzeyleri, alt, orta ve üst olarak belirlendi. Daha sonra bu gruplar arasında özellikleri açısından bir karşılaştırma yapıldı. Bulgulara göre, özgecilik düzeyi yüksek olanlar alt ve orta düzeyde olanlara oranla daha sağlıklı ve psiko-sosyal yönden daha iyi oldukları gözlemlendi. Ayrıca bu kişilerin sosyal sorumluluk ve iç denetimlilik gibi özelliklerinin daha iyi geliştiği belirlendi.

Kahana ve Midlarsky (1983), 117 yaşlı kişiye özgecilik ölçeği ve açık uçlu sorular vererek yardım etmeleri ile ilgili bazı veriler topladılar: yardım edenin düşüncesinden yardım etme hissi, çok önemli bir faaliyet olarak bulundu. En sık yardım, bir arkadaşına, komşuya ya da bir akrabaya yapılmakta idi. Yardımın çeşidi, kahramanlık yaparak acil durumdakini kurtarmaktan günlük nezakete dek geniş bir alanı kapsamakta idi. Önemli bir bulguda ödülün, yardım davranışının bizzat kendi doğasında var olduğunu ileri sürmeleri idi.

Aynı araştırmacılar, yine yaşlılar üzerinde bir çok anket ve envanterle (kişisel-demografik anketi, özgecilik ölçeği, öz-saygı envanteri) yardım etme davranışının belirleyicilerini araştırdılar. Bulgular sağlık, gelir durumu, yaş, eğitim, iş ve ırk faktörlerinin yardım etme davranışının belirleyicileri olduğunu gösterdi. Başkalarına yardım etmenin genellikle büyük bir hazza yol açtığı bulundu. Ayrıca yardım etme davranış ile kişilerin öz-saygıları ve sosyal çevre ile bütünlük kurmuş olmaları arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulundu (Akbaba, 1994, s. 58).

Goranson ve Berkowitz (1966), yaptıkları araştırmada; deneklerin, kendilerine daha fazla yardım etme eğilimi içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Ayrıca,denekler,yardıma zorlanmadıkları durumlarda daha fazla yardım etme isteği duymuşlardır.

Smith, Smythe ve Lien (1972), yaptıkları bir araştırmada, insanların yalnızken ve kalabalıkta gösterdikleri özgeci davranış düzeylerini gözlemladılar. İnsanların genellikle yalnızken, grup içerisinde olduklarından daha fazla yardım etme eğilimleri gösterdiklerini belirlemişlerdir. Ayrıca bu araştırmada deneklerin, yardım gerektiren

durumu açıklama ve yorumlama biçiminin yardım etme davranışını büyük oranda etkilediğini belirlediler.

Lerner (1974), anaokulu öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada çocukların eşitliğe uyararak, ödülleri eşit paylaştıklarını büyük çocukların ise öğretmenlerin eğilimlerini dikkate alarak ödül dağıtmaya çalıştıkları belirtilmektedir.

Fellner ve Marshall (1970), yaptıkları bir araştırmada; böbrek bağışında bulunan kişilerin, bu olumlu sosyal davranışlarından dolayı benlik saygılarında bir artış gözlenmiştir. Bu artışın deneklerin, yüksek bir amaca hizmet olma duygusundan kaynaklandığı ifade edilmiştir.

Stiff ve arkadaşları (1987), 171 öğrenciye sıkıntılı bir arkadaşlarını rahatlatmak için neleri söyleyebilecekleri sorulmuş, aynı deneklere empati ve sorumluluk ölçekleri verilerek kanserli hastalara yardım edenlerin video kaseti izletilerek tepkileri soruldu. Bulgulara göre özgeci davranışların tüm olumlu sosyal davranışların güdüleyicisi olduğu ve özgeci davranışların başkaları ile ilgilenmek sureti ile pekiştirildiği gözlendi.

Peterson ve Homer (1982), yaptıkları araştırmada, özgecilik ölçeklerine verdikleri tepkilerle günlük yaşantılar arasındaki tutarlılığı incelediler. Bulgulara göre 82 üniversite kız öğrencisi üzerinde uygulanan bu araştırmada, özgecilik ölçeklerine verilen cevaplarla, günlük yaşantı arasında anlamlı bir tutarlılık gözlendi.

White (1989), "Perestroika Çağı İçin Değerler Eğitimi" başlıklı bir makalesinde, Doğu ve Batı Avrupa'daki çocukların eğitiminde kullanılan bir çok değeri ele alarak, birbirlerine ters yada zıt düşen değerlerin kaynağı olan ahlaki farklılığın felsefi cephelerini ve eğitimde nasıl ele alınabileceğini incelemiş ve sonuçta "kendi iyi" kavramıyla "başkalarının iyi" kavramlarının birleştirilmesi gerektiğine önem vermiştir (Akbaba, 1994, s.52).

4.4. Özgecillekle İlgili Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Konu ile ilgili ülkemizdeki araştırmalar tarandığında, bu konuda pek fazla araştırmanın olmadığı gözlenmiştir. Özgecillekle konusunun Türkiye’de pek fazla araştırma konusu olmamasının bu konuda, ülkemizde 80’li yıllara kadar büyük problemlerle karşılaşılmasına bağlanabilir. Ancak, özellikle 80’li yıllardan sonra bireysel çıkarların ön planda tutulduğu anlayışların etkisiyle özgecille davranışlar konusunda ülkemizde de giderek sıkıntılar yaşanmaya başladı. Bundan sonra olumlu sosyal davranışların, özellikle özgecille tutum ve davranışların da bilimsel araştırmalara konu olma durumları sürekli yükselecektir.

İmamoğlu (1979), 1970-1976 yılları arasında yaptığı bir alan taramasında olumlu sosyal davranışların 1976’larda en fazla işlenen konu içerisinde bulunduğunu bildirmektedir.

Kağıtçıbaşı (1977), ana-babaların çocukları ile ilgili olarak, çocukları büyüdükleri zaman onlarda bulunmasını istedikleri özelliklerle ilgili yaptığı bir araştırmada, 1767 anne ve 550 baba olmak üzere toplam 2317 ebeveyn üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bulgulara göre, ana-babaların çocuklarında görmek istedikleri özelliklerin başında; iyi ahlak sahibi olmak(dürüst, güvenilir, iyiliksever, cömert, düşünceli olmak ve yardım sever olmak v.b.) özellikler gelmektedir.

Zeytinoğlu (1989), ana okuluna devam eden çocuklar üzerinde yaptığı bir araştırmada; olumlu sosyal davranışlarla ilgili olarak çocuklarla yetişkinleri karşılaştırmış, çocukları yetişkinlere göre fikir verme, paylaşma ve işbirliği davranışlarında yetişkinlerden daha az puan aldıkları ve puanların manidar olduğunu belirtmektedir. Yine aynı araştırmada, cinsiyetle, olumlu sosyal davranışlarda bulunma arasındaki ilişkiler incelenmiş, cinsiyetle olumlu sosyal davranışlar arasında bir farklılığın olmadığı görülmüştür.

Uğurel-Şemin (1952), paylaşma davranışının gelişimi ile ilgili yaptığı bir araştırmada, 4-6 yaş arası çocuklarda paylaşma davranışını arttırdığını,

bununla birlikte egoist davranışın ise yaşla birlikte azaldığını bulmuştur. Ayrıca çok çocuklu ailelerden gelen çocukların, küçük aile çocuklarına oranla daha bencil olduklarını, ilkökul çocuklarından alt sosyo-ekonomik durumda bulunan çocukların, orta ve üst sosyo-ekonomik durumda bulunan çocuklara oranla daha az bencil, yüksek ve alt sosyo-ekonomik durumdaki çocukların, orta sosyo-ekonomik durumda olan çocuklara oranla daha az cömert oldukları bulundu.

Akbaba (1994), gurupla psikolojik danışmanın sosyal bir psikolojik kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi ile ilgili yaptığı bir araştırmada gurupla psikolojik danışmanın hem erkekler hem de kızların özgecilik düzeylerini aynı oranda artırdığı, aralarında anlamlı bir farkı olmadığı bulunmuştur. Ayrıca cinsiyetin bireylerin özgecilik düzeylerine etkisine ilişkin, cinsiyetin belirleyici bir değişken olarak rol oynamadığı ortaya konmuştur.

İmamoğlu (1979), iyilikseverlik kavramıyla ilgili yaptığı bir araştırmada, iyilikseverlik kavramına ilişkin yargılar ile davranışlar arasında anlamlı düzeyde olumlu bir ilişki bulunmuştur. Aynı araştırmada, yaşla birlikte aynı araştırmada yaşla birlikte yardım etme davranışının puanlarının da arttığı gözlenmiştir. Yardım etme davranışı ile ilgili olarak cinsiyet açısından bir farklılığın olup olmadığı konusunda yapılan incelemede, cinsiyetin belirleyici bir faktör olmadığı belirlenmiştir.

Şahin (1981), çocuklarda haklılık anlayışının gelişimi üzerinde bir araştırma yapmıştır. Bulgulara göre 8-9 yaş grubunun eşit görevi, farklı göreve kıyasla daha haklı olarak yargıladıkları, 11-12 yaş grubunun ise eşit görevi daha küçük yaş gruplarına oranla daha az haklı olarak değerlendirdikleri gözlenmiştir. Bu sonuç Piaget' in zihinsel gelişim kuramı ile ilgili kuramsal yaklaşımı ile de tutarlılık göstermektedir. Çünkü Piaget'in yaklaşımında yaş ile birlikte yapılan işin niteliğine göre ödülün bölüşümü çok önemsenmektedir.

Bu bölümde yurt dışında ve yurt içinde yapılan araştırmalardan, hem ana-baba tutumlarıyla, hem de özgecilikle ilgili kaynak taraması

yapılarak, konuyla ilgili bir çok araştırma özet halinde ifade edilmiştir. Kaynak aktarımı yapılırken, birbirine yakın sonuçlar elde eden araştırmalardan bazıları sunulmuştur. Ülkemizde özellikle ana-baba tutumları ile ilgili olarak bir çok araştırma yapılmış olmasına rağmen, ana-baba tutumlarıyla, özgeci davranışları inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle ana-baba tutumlarıyla özgeci davranışlar arasındaki ilişkileri, belirleyecek olan bu araştırma; ana-babaların çocuklarını özgeci tutumlara sahip olarak yetiştirebilmelerine yol gösterici bir nitelikte olması açısından önemlidir.

5. BEŞİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM ve TEKNİKLER

Bu araştırma, 1996-1997 öğretim yılında Erzurum'daki resmi liselerde okuyan ikinci sınıf öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir.

5.1. EVREN ve ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni, 1996-1997 öğretim yılında Erzurum'daki resmi liselerden, altı lisenin ikinci sınıflarında okuyan öğrencilerden 2317 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma örneğine 450 öğrenci alınmış; ancak 24 öğrencinin ölçme araçlarındaki cevaplama hataları yüzünden iptal edilmiş, geriye kalan 426 öğrenciye ait ölçme araçları değerlendirilerek araştırma, 426 öğrenciden oluşan bir örneklem grubuyla gerçekleştirilmiştir. Örnekleme giren öğrencilerin 176'sı kız; 250'si erkektir.

5.2. BİLGİ TOPLAMA ARAÇLARI

5.2.1 Ana-Baba Tutumu Envanteri

Araştırmada, ana-baba tutumları Kuzgun (1972), tarafından geliştirilen “ Ana-Baba Tutumu Envanteri” ile ölçülmüştür. Ölçme aracı, “Demokratik” , “Otoriter” ve “İlgisiz” olarak belirlenen üç ana-baba tutumu boyutu için 40'ar madde olmak üzere toplam 120 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerinin hem ana ve hem de babanın tutumlarına uyacak şekilde genel fakat ana ya da babanın tutum ve davranışlarını yansıtacak biçimde spesifik olmasına dikkat edilmiştir.

Ana-Baba Tutumu Envanter örnekleme giren öğrencilere gruplar halinde uygulanmıştır. Ölçme aracının uygulanması araştırmacı tarafından uygun görülen ders saatlerinde yapılmıştır. Öğrenciler envanteri

yanıtlamadan önce, araştırmanın amacı belirtilmiş, envanterle ilgili açıklamalar yapılmış, envanteri nasıl dolduracakları konusunda bilgilendirilmişlerdir. Envanterin başına koyulan yönergeye uygun olarak, öğrencilerden her maddeyi dikkatlice okumaları ve ifade annelerine uygunsa 1, babaya uygunsa 2, her ikisine uygunsa 3'ü işaretlemeleri, ifade hiç birine uygun değilse boş bırakmaları istenmiştir. Böylece bir tutum ve davranış ifadesine dört şekilde cevap verme olanağı sağlanmıştır.

Envanterin Geçerlilik ve Güvenirliliği

Ölçeğin maddelerinin bazıları Brunkan ve Crites'in Aile İlişkileri Envanterinden (Family Relations Inventory) alınmış, bir kısmı ise Kuzgun, (1972) tarafından yazılmıştır. Ölçeğin geçerliliğini saptamak için hazırlanan maddeler Psikoloji, psikiyatri ve sosyoloji dallarından 25 kişilik bir uzman grubuna dağıtılmış ve kendilerinden tanımlanan ana-baba tutumlarına göre her maddenin hangi tutum için karakteristik davranış ifadesi olduğunu belirtmeleri istenmiştir.

Uzman grubun yarısından fazlası tarafından belli bir tek kategoriye yerleştirilen davranış ifadesi o kategoriye özgü sayılmıştır. Hazırlanan maddelerin yarısından fazlası hemen hemen uzmanların hepsi tarafından belli bir tek kategoriye yerleştirilmiştir.

Güvenirliliği saptamak için ölçek, 92 kişilik bir uzman gurubuna 15 gün ara ile iki defa uygulanmış ve iki ölçüm arasındaki korelasyonlar aşağıdaki şekilde bulunmuştur:

Demokratik Ana-Baba Tutumu Ölçeği	:	.66
Otoriter	“ “ “ “	: .59
İlgisiz	“ “ “ “	: .65

Ana-Baba Tutumu Envanterinin Alt Ölçeklerinin Tanımları

Ana-Baba Tutumu Envanterinin üç boyutunun özellikleri ile envanter içindeki soru sayılarının alt ölçeklere göre dağılımına ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

1. Demokratik Ana-Baba Tutumu

Çocuğuna karşı içten sevgi ve saygı duyan ve bunu koşulsuz olarak gösteren, çocuğunun ilgi ve ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma, yaşına göre çocuğu kendisi ile ilgili bazı kararları almaya teşvik etme, çocuğunun görüşlerine değer verme, sözel (verbal) alışverişe olanak sağlama, hemen her konuda çocuğuna iyi bir rehber olma gibi tutum ve davranışları içerir. 40 maddeden oluşan bu alt ölçeğin maddeleri şunlardır.

1, 3, 6, 7, 12, 13, 17, 21, 22, 23, 26, 28, 32, 33, 36, 37, 42, 45, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 60, 61, 62, 68, 69, 77, 82, 85, 88, 94, 94, 97, 105, 109, 112, 117, 119.

2. Otoriter Ana-Baba Tutumu

Kendini toplumsal otoritelerin temsilcisi olarak gören, çocuktan mutlak itaat bekleyen, çocukla sözel (verbal) alışverişte bulunmayan, istek ve emirlerin tartışmasız yerine getirilmesini isteyen, çocuğu, yerine göre kendini yönetebilecek ve kendi hakkındaki kararları alabilecek güçte görmeyen, her türlü kararı kendisi alan ana-baba tutumlarını kapsar. 40 maddeden oluşan bu alt ölçeğin maddeleri şunlardır:

2, 5, 8, 11, 14, 15, 18, 24, 25, 29, 34, 35, 40, 43, 44, 52, 57, 63, 64, 66, 67, 73, 74, 75, 76, 79, 81, 84, 87, 91, 92, 93, 98, 99, 101, 102, 110, 113, 115, 118.

3. İlgisiz Ana-Baba Tutumu

Çocuğunu ihmal, hatta psikolojik bakımdan reddeden, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarından habersiz olan, çocuğun nerede ve ne yaptığı ile pek ilgilenmeyen, çocuğunu mümkün olduğu kadar çevresinden uzak tutmaya çalışan, çocuğuna ana-baba davranışları bu kategoride yer alır. 40 maddeden oluşan bu alt ölçeğin maddeleri şunlardır.

4, 9, 10, 16, 19, 20, 22, 30, 31, 38, 39, 41, 46, 47, 53, 56, 58, 59, 65, 70, 71, 72, 78, 80, 83, 86, 89, 90, 95, 96, 100, 103, 104, 106, 107, 108, 111, 114, 116, 120.

Ana-Baba Tutumu Envanterinin Puanlanması

Puanlamada kişi, envanterdeki her maddenin 1.2.3. şıklarından birini işaretlemesine göre puan almaktadır. Kişi 1 ya da 2'yi işaretlemiş ise, yani ifade yalnız babanın tipik davranışı ise ifadenin temsil ettiği ana-baba tutumu kategorisinden "1" puan; 3'ü işaretlemiş ise yani hem anne hem de babanın tipik davranışı değilse "0" puan almaktadır.

5.2.2. Özgecilik Ölçeği

Özgeci davranışları ölçen "özgecilik ölçeği" Perry London Robert K. Bower tarafından geliştirilmiştir (1968). Türkçe'ye uyarlaması ve standardizasyonu Cantez, Aşkın ve Akbaba tarafından 1991 yılında Akbaba'nın doktora çalışmasında kullanılmak amacıyla yapılmıştır. Ölçek, özgeciliğe ilişkin; aile, sosyal, yardımseverlik ve sorumluluk kategorileri olmak üzere dört boyutu ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Her boyut 5'er maddeden ibarettir. Ölçeğin tüm madde ya da soru sayısı 20'dir.

Özgecılık Ölçeğinin Alt Kategorilerinin Tanımları

Özgecılık ölçeğindeki her bir kategoriye ilişkin maddelerin amacı aynı zamanda kategorilerin tanımı demektir. Her bir kategoriden elde edilen puanların yüksek ya da düşük olduğuna atfedilen anlam ise, bireyin o alt boyut bakımından özgecılık seviyesinin yüksek ya da düşük olduğunu göstermektedir.

Aile Kategorisi:

Bu kategori, akrabaların yardım etme derecesini, bireyin kardeşlerine karşı yüklendiği sorumluluğun derecesini, anne ve babasının başkalarına ve aile bireylerinin de birbirlerine yardım etme derecelerini yansıtır. Puanın yüksek bulunması, bireyin ailesini, akrabalarını ve kendi geçmişini yardımsever olarak algıladığını gösterir. Aile kategorisinden elde edilen puanların düşük çıkması ise kişinin ailesini ve akrabalarını yardımsever olarak görmediğini ve geçmişte kendisinin de aileye karşı sorumluluk taşımadığını gösterir.

Sosyal Kategori:

Bu kategori, bireyin okuldaki ve toplumdaki sosyal faaliyetlere katılma oranı ile bu faaliyetlerde görev üstlenme ve üyesi olduğu grupta hizmet etme oranını yansıtmaktadır.

Bu kategoriden yüksek puan alması kişinin sosyal faaliyetlere katıldığını ve bu faaliyetlerde görev ve sorumluluk üstlendiğini gösterirken, düşük puan alması bireyin sosyal yanının zayıf olduğunu göstermektedir.

Yardımsverlik Kategorisi:

Bu kategori, bireylerin başkalarıyla paylaşma derecelerini, dilencilere para verme, hasta ve düşkünleri ziyaret etme, hayır kuruluşlarına bağışta bulunma ve yardım etme oranlarını yansıtmaktadır.

Kişinin bu kategoriden yüksek puan alması yardımsver olduğunu, düşük puan alması ise yardımsverlik özelliğinin gelişmediğini gösterir.

Sorumluluk Kategorisi:

Bu kategori, hem çoğu insanın sorumluluk yüklenme oranlarına ilişkin bireylerin inançlarını, hem de bireyin başkaları ve kendisi için üstlendiği sorumluluk oranlarını yansıtmaktadır.

Sorumluluk kategorisinden elde edilen puanın düşük çıkması, bireyin sorumluluk üstlenme oranıyla başkalarının sorumluluk üstlenme oranlarına olan inancının az olduğunu göstermektedir. Puanın yüksek çıkması ise hem kişinin sorumluluk alma oranının yüksek olduğunu hem de başkalarının sorumlu davranacaklarına olan inancını göstermektedir.

Özgecilik Ölçeğinin Puanlanması

Her bir maddenin cevap seçeneği 5 tanedir. Bu seçenekler 1, 2, 3, 4 ve 5 olarak rakamlar şeklinde her bir maddeden hemen sonra verilmiştir. 1 en azı, 5 ise en fazlayı ifade etmektedir. Denek tarafından işaretlenen seçenek, aynı zamanda deneğin o sorudan aldığı puanı da ifade etmektedir. İşaretlenen seçenek durumdaki rakamların tümü toplanarak her denek için tek bir özgecilik puanı elde edilmektedir. Ölçeğin, başlangıcından itibaren 1., 2., 3., 4., 5. maddelerden elde edilen toplam puan aile boyutuna, 6., 7., 8., 9., 10. maddelerden elde edilen toplam puan sosyal boyuta, 11., 12., 13., 14., 15. maddelerin toplam puanı yardımsverlik boyutuna ve 16., 17., 18., 19., 20. maddelerden elde edilen toplam puan ise sorumluluk boyutuna

aittir. Dört boyutun tümünden elde edilen puanların toplamına özgecilerlik puanı denir.

Özgecilerlik Ölçeğinin Geçerliliği

Özgecilerlik ölçeğinin geçerliliği hem yurtdışında hem de yurtiçinde yapılmıştır. Yurtdışında aracı geliştiren London ve Bower tarafından geçerlilik çalışması yapılmıştır. London ve Bower 14 kişinin oturumlardaki ses kayıtlarını, birbirinden ayrı olarak iki bilir kişiye puanlatmışlardır ve sonra bu iki bilir kişinin 14 kişiden elde ettikleri puanlar arasında ilişki kurmuşlardır. Sonuçta aile kategorisi için .99, sosyal boyut için 0.79, yardımseverlik boyutu için 0.95, ve sorumluluk boyutu için de 0.99 korelasyonlar bulunmuştur. Daha sonra bu iki bilir kişinin ortalamaları arasında ilişki kurularak; aile boyutu için 0.75, sosyal boyut için 0.75, yardımseverlik boyutu için 0.80 ve sorumluluk boyutu için de 0.99 olmak üzere anlamlı korelasyonlar bulunmuştur (London ve Bower, 1968).

Ülkemizde özgecilerlik ölçeğinin geçerlilik çalışması, 1991'de ölçeği dilimize adapte eden araştırmacılar Aşkın ve Akbaba tarafından yapılmıştır. Önce ölçeğin İngilizce aslı, İngilizce bilen 20 üniversite öğretim elamanı tarafından cevaplandırıldı. Bu işlemde üç hafta sonra ölçeğin Türkçe'si aynı kişilere uygulanarak aralarındaki ilişkiye bakıldı; 0.92 düzeyinde anlamlı bir korelasyon bulundu.

Özgecilerlik Ölçeğinin Güvenirliliği

Ölçeğin güvenirlilik çalışması yurtdışında London ve Bower, yurtiçinde Aşkın ve Akbaba tarafından yapılmıştır. Yurtdışında yapılan güvenirlilik çalışması için özgecilerlik ölçeğinin alt boyutları arasındaki ilişkiler tespit edilmiştir. Bu çalışmanın aynı zamanda bir iç tutarlılık çalışması olduğu da söylenebilir. Çünkü boyutlar arasındaki ilişkilerin tespiti yanında her bir maddenin bir diğer kategoriye ilişkin maddeyle olan

ilişkisi de belirlenmiştir. Sonuçta ölçeğin sorumlulukla aile boyutları, yardımseverlikle aile boyutu, aile ile sosyal boyut ve sorumlulukla sosyal boyutlarının toplam puanları arasında P.05 ve P.01 düzeylerinde anlamlı bir ilişkiler bulunmuştur.

London ve Bower'in yaptığı bu güvenilirlik çalışmasında sorumluluk ile yardımseverlik boyutlarının toplam puanları arasındaki ilişki anlamlı çıkmamıştır. Ancak yardımseverlik boyutuna ilişkin maddelerden birinin (sakat veya hastaları ziyaret etme) sorumluluk boyutunun toplam puanlarıyla anlamlı bir ilişki (0.35) halinde olduğu bulunmuştur. Benzer bir düşük ilişki, yardımseverlikle sosyal boyutlar arasında bulunmuştur. Araştırmacılar yardımseverlikle sosyal boyutlar arasında bulunan anlamsız ilişkiyi "düzenli sosyal gruplara üye olan ve birtakım zorunluluklar nedeniyle herhangi bir gruba katılan kişi, genel inancın tersine; paylaşma yardımlaşmadan uzak olabilir ve paylaşma garantisi de veremez" (London ve Bower, 1968) şeklinde yorumlamışlardır.

Yurtdışında yapılan bu çalışma özetle; boyutlar arasında 4 ilişkinin anlamlı, 2 ilişkinin de anlamsız çıkması anlamsız çıkan ilişkilerin birisinin maddesiyle tutarlı olması, diğeri için de araştırmacıların açıklama getirmiş olmaları aracın güvenilir olduğunu göstermektedir.

Türkçe'ye adapte edilmesinden sonra, 1991 yılında ülkemizde özgecilik ölçeğinin üç farklı yolla güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu yollardan biri, ölçekte bulunan tek rakamlı sorularla çift rakamlı sorular arasındaki ilişkiyi bulmadır. Bu yolla yapılan çalışmada özgecilik ölçeğinin tek ve çift rakamlı maddeleri arasındaki korelasyon 0.81 bulundu. Bulunan bu korelasyonun "t" testi ile önem düzeyi belirlenmiş ve P.01 düzeyinde önemli bulunmuştur.

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi öğrencilerinden 50 kişiye yapılan güvenilirlik çalışmasında; özgecilik ölçeği alt boyutlarının birbirleriyle olan ilişkileri ve aynı zamanda her bir alt boyutun da toplam puanla olan ilişkileri tespit edildi.

Alt boyutlar arasındaki ilişkiler şu şekilde çıkmıştır: aile-sosyal boyut 0.265, aile-yardımseverlik: 0.521, sosyal- sorumluluk: 0.538 ve yardımseverlik-sorumluluk: 0.493. Bu korelasyonlar içerisinde aile boyutu ile sosyal boyut arasındaki korelasyon (0.265) dışındaki diğer tüm boyutlar arasındaki ilişkiler P.0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Aile boyutu ile sosyal boyut arasındaki ilişkinin düşük çıkması, öğrencilerin sosyal faaliyetlere katılmalarının özgeciliğin aile boyutundan çok, diğer faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir. Ölçeğin üniversite öğrencilerine uygulandığı dikkate alınırsa okuldaki ilişki ve eğitsel çalışmaların, sosyal faaliyetlere katılmada daha etkili faktörler olduğu görülür.

Özgecilik ölçeğinin her bir alt boyutu ile ölçeğin toplam puanı arasında kurulan ilişkiler sırasıyla; aile boyutu-özgecilik ölçeği arasında 0.719, sosyal boyut-özgecilik ölçeği 0.769, yardımseverlik boyutu-özgecilik ölçeği 0.841 ve sorumluluk boyutu ile özgecilik ölçeği toplam puanları arasındaki ilişki de 0.765 olarak bulunmuştur. Alt boyutlar ile toplam puanlar arasındaki bu dört korelasyonun her biri P.0.01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Her üç çalışmanın sonuçları de özgecilik ölçeğinin, Türkçe'ye adapte edilmesinden sonraki haliyle de güvenilir olduğunu göstermektedir. Yukarıda, Cantez, Aşkın ve Akbaba tarafından Türkçe'ye çevrilen özgecilik ölçeği ile ilgili bilgiler; Akbaba' nın 1994 yılında hazırlamış olduğu doktora tezinden aktarılmıştır. Özgecilik ölçeği ile ilgili yurtiçinde yayınlanmış herhangi bir kaynağa rastlanmadığı için bu bilgiler yeterli görülmüştür (Akbaba, 1998, s:1-6).

5.2.3 Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, öğrencilerin kişisel nitelikleri hakkında gerekli bilgileri toplamak amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanmış 8 sorudan oluşmaktadır.

5.3 Bilgilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan form ve envanterlerin uygulanmaları 1996-1997 öğretim yılı Haziran ayı içinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya gidilmeden önce ilgili makamlardan izin alınmıştır. Daha sonra okul idarecileri ziyaret edilerek uygun tarih ve zaman belirlenmiştir. Form ve envanterlerin uygulanması bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Her araştırmadan önce uygulama yapılırken bilgi toplama araçlarıyla ilgili öğrencilerin sorulu cevaplandırılmış, araçlarla ilgili açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

5.4 Bilgilerin Sınıflandırılması ve Analizi

Ana-Baba Tutumu Envanteri, Özgecilik Ölçeği ve Bilgi Formu cevap kağıtlarının puanlaması araştırmacı tarafından elle yapılmıştır.

Ana-Baba Tutumu Envanteri cevap kağıtlarının puanlanması araştırmacı tarafından geliştirilen bir cevap anahtarıyla elle yapılmıştır. Önce, Ana-Baba Tutumu Envanteri'nin "Demokratik"; "Otoriter"; "İlgisiz" alt ölçeklerinin madde numaraları esas alınarak, demokratik, otoriter ve ilgisiz ana-baba tutumuna ait birer puanlama anahtarı çıkarılmıştır. Ana-Baba Tutumu Envanteri'nin puanlamasında belirtildiği gibi öğrenci, 1 ya da 2' yi işaretlemiş ise yani ifade yalnız anne ya da babanın tipik davranışı ise, ifadenin temsil ettiği ana-baba tutum kategorisinden "1" bir puan; 3'ü işaretlemiş ise yani anne ve babasının hiçbirinin tipik davranışı değilse "0" puan almaktadır. Bu şekilde her öğrencinin her bir ana-baba tutumu boyutundan aldığı puanlar bulunarak araştırmacı tarafından bilgi işlem kodlama çizelgesine geçirilmiştir.

Özgecilik Ölçeği'nin puanlanması ise, her maddenin 5 cevap seçeneği vardır. Bu seçenekler 1, 2, 3, 4 ve 5 olarak rakamlar şeklinde her bir maddeden hemen sonra verilmiştir. 1 en azı, 5 ise en fazlayı ifade

etmektedir. Denek tarafından işaretlenen seçenek, aynı zamanda deneğin o sorudan aldığı puanı da ifade etmektedir. İşaretlenen seçenek durumdaki rakamların tümü toplanarak her denek için tek bir özgecilerlik puanı elde edilmektedir.

Öğrencilerin Kişisel Bilgi Formu'na verdikleri cevaplar araştırmacı tarafından tek tek incelenerek elde edilen, bilgi işlem kodlama çizelgesine geçirilmiştir. Da ha sonra bireylerin özgecilerlik düzeylerine göre ana-babalarını algılayışlarında bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek için varyans analizi uygulandı. Sonra puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için de t testi uygulanmıştır. Uygulamalarla ilgili istatistik analizler; kişisel bir bilgisayarla, "SPSS" programında yapıldı. Öğrencilerin Ana-Baba Tutumu Envanteri ve Özgecilerlik Ölçeği'nden aldıkları puanların istatistiksel analizlerinde, Varyans Analizi, X^2 (Ki kare) ve anlamlılık testi için "t" uygulanmıştır.

6. ALTINCI BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmada incelenen problemin çözümü için toplanan bilgilerin istatistiksel analizleri yapıldı. Burada araştırmamızın giriş bölümünde verilen alt problemlerin sırasıyla istatistiksel analizleri yapılarak elde edilen bulgular tablolar halinde ifade edildi.

Araştırmamızda örnekleme giren öğrencilerin öğrenim gördükleri okullara ve cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

Örnekleme Giren Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Okullara ve Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

UYGULANAN OKULLAR	CİNSİYET				TOPLAM	
	KIZ		ERKEK			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
ERZURUM LİSESİ	30	7.04	55	12.91	85	19.95
NENEHATUN KIZ LİSESİ	55	12.91	-	-	55	12.91
ANADOLU LİSESİ	25	5.87	40	9.39	65	15.26
CUMHURİYET LİSESİ	30	7.04	60	14.08	90	21.13
ATATÜRK LİSESİ	20	4.70	55	12.91	75	17.61
ADNAN MENDERES LİSESİ	16	3.76	40	9.39	56	13.14

6.1 Yüksek,orta ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını Demokratik Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Yüksek, orta ve düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puanları arasında fark olduğu Tablo II' de sunulmuştur.

Tablo II

Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Ana-Babalarını Demokratik Olarak Algılama Puanları Arasındaki Farkı Gösteren Varyans Analizi

KAYNAK	KARELER TOPLAMI	Sd	ORTALAMA KARE	F	P
GURUPLAR ARASI	37108.44	2	18554.22	124.17	P<0.001 ÖNEMLİ
GURUPLAR İÇİ	632206.26	423	149.17		
TOPLAM	100314.71	425	-		

Tablo II incelendiğinde, düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılamaları arasında ($P<0.001$) düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur.

Bu sonuca göre, “Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılamaları arasında önemli bir fark vardır.” şeklinde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Tablo II' den anlaşıldığı üzere gruplar arasındaki fark anlamlıdır. Hangi ortalamaların birbirinden anlamlı bir fark gösterdiği aşağıda sıra ile sunulmuştur.

6.1.1 Yüksek ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını Demokratik Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Yüksek ve düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo III' de sunulmuştur

Tablo III

Tablo III: Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Demokratik Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_3 - X_1$	t	Önem Düzeyi
Yüksek	48.70	15.79	140	26.95	15.58	P<0.01 Önemli
Düşük	21.71	9.73	77			

Tablo III incelendiğinde, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puan ortalaması (X_3) ile, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puan ortalaması (X_1) arasındaki fark ($X_3 - X_1 = 26.95$), yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine çıkmıştır.

Bu sonuca göre, “Yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılamaları, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puanlarından yüksektir.” biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Her iki gurubun puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmış, yüksek özgecilik düzeyinde bulunanların lehine olan fark ($P<0.01$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

6.1.2 Yüksek ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını Demokratik Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Yüksek ve orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo IV’ de sunulmuştur.

Tablo IV

Tablo IV: Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Demokratik Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_3 - X_2$	t	Önem Düzeyi
Yüksek	48.70	15.85	140	12.50	8.28	P<0.01
Orta	36.20	10.06	209			Önemli

Tablo IV incelendiğinde, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puan ortalaması (X_3) ile, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puan ortalaması (X_2) arasındaki fark ($X_3 - X_2 = 12.50$), yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine çıkmıştır.

Bu sonuca göre, “Yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılamaları, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puanlarından yüksektir.” şeklinde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Her iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmış, yüksek özgecilik düzeyinde bulunanların lehine olan fark ($P<0.01$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

6.1.3 Orta ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını Demokratik Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Orta ve düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo V' de sunulmuştur.

Tablo V

Tablo V: Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Demokratik Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_2 - X_1$	t	Önem Düzeyi
Orta	36.20	10.06	209	14.48	10.89	P<0.01 Önemli
Düşük	21.71	9.73	77			

Tablo V incelendiğinde, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puan ortalaması (X_2) ile, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puan ortalaması (X_1) arasındaki fark ($X_2 - X_1 = 14.48$), orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine çıkmıştır.

Bu sonuca göre, “Orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılamaları, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını demokratik olarak algılama puanlarından yüksektir.” biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Her iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmış, orta özgecilik düzeyinde bulunanların lehine olan fark ($P < 0.01$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Mussen; Paul; Conger; John; Kağan ve Jerome (1974) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre; ideal aile gözüyle bakılabilecek, gelişim psikologlarının benimsediği, demokratik ana-baba tutumu çocuğun varlığını kabul eden, sevgi gösteren, destekleyen, anlayan ana-babaların bulunduğu, fiziksel cezanın çok az olduğu ve uygulandığında nedeninin açıklandığı özerkliği destekleyen, psikolojik kontrolün düşük olduğu ailelerde çocuklar uğraşlarında bağımsız, dışa dönük, sosyal yönden uyanık, gelişimci ve düşmanlık duygusundan uzaktırlar. Bu tip ailelerde yüksek düzeyde iletişim vardır. Hakim olan hava sıcaklık, arkadaşlık, değişikliklere karşı hoşgörü ve başkalarının fikrine saygıdır. Çocuk, olumlu sosyal davranışlardan dayanışmayı, yardımlaşmayı, başkalarıyla birlikte olmayı bu tip ana-baba tutumlarının bulunduğu ortamlarda öğrenir (Güneysu, 1982).

Baldwin (1945), yaptığı araştırmada ailedeki otoriter ve demokratik tutumların özellikleri ve bu tutumların çocuklar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, otoriter ve demokratik aile ortamlarında yetişen çocuklar, bir çok özellikler açısından, birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Demokratik aile ortamında büyüyen çocuklar aile içerisinde sürekli keşfetmeye ve deneme yanılma yoluyla öğrenmeye teşvik edilmektedir. Bu yüzden, merak, planlı olmak, orjinalite, paylaşma ve dayanışma gibi değişkenler açısından, otoriter ailelerin çocuklarına oranla daha üst düzeydedirler.

6.2 Yüksek,Orta ve Düşük Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını Otoriter Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Yüksek, orta ve düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puanları arasında fark olduğu Tablo VI' da sunulmuştur.

Tablo VI

Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Ana-Babalarını Otoriter Olarak Algılama Puanları Arasındaki Farkı Gösteren Varyans Analizi

Kaynak	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	724.13	2	326.06	9.69	P<0.001 Önemli
Gruplar İçi	15790.50	423	37.32		
Toplam	16514.63	425	-		

Tablo VI incelendiğinde, yüksek, orta ve düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerinin ana-babalarını otoriter olarak algılamaları arasında ($P<0.001$) düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur.

Bu sonuca göre, “Yüksek, orta ve düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılamaları arasına da önemli bir fark vardır.” biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Tablo VI' dan anlaşıldığı üzere gruplar arasındaki fark anlamlıdır. Hangi ortalamaların birbirinden anlamlı bir fark gösterdiği aşağıda sıra ile sunulmuştur.

Düşük ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo VII' de sunulmuştur.

Tablo VII

Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Ana-Babalarını Otoriter Olarak Algılama Puanlarının Ortalaması, Standart Sapmaları ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_1 - X_3$	t	Önem Düzeyi
Düşük	17.72	7.77	77	0.39	0.43	P>0.05
Yüksek	17.33	5.73	140			Önemsiz

Tablo: VII incelendiğinde, her iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmış, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine olan fark (P>0.05) düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

Bu sonuca göre, “Düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılamaları, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puanlarından yüksektir.” biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

6.2.2 Düşük ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını Otoriter olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Düşük ve orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo VIII' de sunulmuştur.

6.2.2 Düşük ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını Otoriter olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Düşük ve orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo VIII' de sunulmuştur.

Tablo VIII

Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Otoriter Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_1 - X_2$	t	Önem Düzeyi
Düşük	17.72	7.77	77	2.84	2.94	P<0.05
Orta	14.88	5.64	209			

Tablo VIII incelendiğinde düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puan ortalaması (X_1) ile, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puan ortalaması (X_2) arasındaki fark ($X_1 - X_2 = 2.84$), düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine çıkmıştır.

Bu sonuca göre, “Düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılamaları, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puanlarından yüksektir.” biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Her iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmış, düşük özgecilik düzeyinde bulunanların lehine olan fark ($P < 0.05$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

6.2.3 Yüksek ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını Otoriter Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Yüksek ve Orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo IX' da sunulmuştur.

Tablo IX

Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Otoriter Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_3 - X_2$	t	Önem Düzeyi
Yüksek	17.33	5.73	140	2.45	3.96	P<0.05 Önemli
Orta	14.88	5.64	209			

Tablo IX incelendiğinde, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puan ortalaması (X_3) ile, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puan ortalaması (X_2) arasındaki fark ($X_3 - X_2 = 2.45$), yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine çıkmıştır.

Bu sonuca göre, "Yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılamaları, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını otoriter olarak algılama puanlarından yüksektir." biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Her iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmış, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine olan fark ($P<0.05$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Yavuzer (1981), İstanbul çocukları üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, ana-baba baskısının, çocuğun duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilediğini belirtiyor.

Aynı araştırmaya göre, aile üyelerinin tümü, çocuğu aynı derecede etkilemezler. Aile üyesinin etkin olabilmesi, çocukla arasındaki duygusal bağıntısının varlığına bağlıdır.

Peterson ve arkadaşlarının (1961), taptıkları bir araştırmaya göre; otoriter ana-baba tutumu çocuklarda, utangaçlık, aşırı içe kapanıklık, bencillik ve okuldan kaçma gibi olumsuz özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

6.3 Düşük, Orta ve Yüksek Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını İlgisiz Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanları arasında fark olduğu Tablo X' da sunulmuştur.

Tablo X

Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin Ana-Babalarını İlgisiz Olarak Algılama Puanları Arasındaki Farkı Gösteren Varyans Analizi

Kaynak	Kareler Toplamı	Sd	Ortalama Kare	F	P
Gruplar Arası	792.17	2	369.08	10.76	P<0.001 Önemli
Gruplar İçi	15569.18	423	36.80		
Toplam	16361.36	425	-		

Tablo X incelendiğinde, düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılamaları arasında (P0.001) düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur.

Bu sonuca göre, “Düşük, orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılamaları arasında önemli bir fark vardır.” biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Tablo X’ dan anlaşıldığı üzere gruplar arasındaki fark anlamlıdır. Hangi ortalamaların anlamlı bir fark gösterdiği aşağıda sıra ile sunulmuştur.

6.3.1 Düşük ve Yüksek Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını İlgisiz Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Düşük ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo XI’ de sunulmuştur.

Tablo XI

Özgecilik Düzeylerine Göre İlgisiz Ana-Baba tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_1 - X_3$	t	Önem Düzeyi
Düşük	15.45	8.41	77	3.67	3.48	P<0.01
Yüksek	11.88	4.61	140			Önemli

Tablo XI incelendiğinde, Düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puan ortalaması (X_1) ile, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puan ortalaması (X_3) arasındaki fark ($X_1 - X_3 = 3.67$), düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine çıkmıştır.

Bu sonuca göre “Düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılamaları, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanlarından yüksektir.” biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Her iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmış, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine olan fark ($P < 0.01$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

6.3.2 Düşük ve Orta Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını İlgisiz Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Düşük ve orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo XII’de sunulmuştur.

Tablo XII

Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin İlgisiz Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_1 - X_2$	t	Önem Düzeyi
Düşük	15.45	8.41	77	3.52	3.38	P<0.05 Önemli
Orta	11.92	5.89	209			

Tablo XII incelendiğinde, düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puan ortalaması (X_1) ile, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puan ortalaması (X_2) arasındaki fark ($X_1 - X_2 = 3.52$), düşük özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin lehine çıkmıştır.

Bu sonuca göre, “Düşük özgecilik düzeyinden bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılamaları, orta özgecilik düzeyinde bulunan

bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanlarından yüksektir.” biçiminde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Her iki grubun puan ortalamaları arasındaki farkın önem kontrolü t testi ile yapılmış, düşük özgecilik düzeyinde bulunanların lehine olan fark ($P < 0.05$) düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

6.3.3 Orta ve Yüksek Özgecilik Düzeyinde Bulunan Bireylerin Ana-Babalarını İlgisiz Olarak Algılamaları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular:

Orta ve yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanları arasındaki farkın önemli olup olmadığını test etmek için t testi uygulanarak Tablo XIII’ de sunulmuştur.

Tablo XIII

Özgecilik Düzeylerine Göre Bireylerin İlgisiz Ana-Baba Tutum Puanlarının Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

Özgecilik Düzeyleri	X	S	N	$X_2 - X_3$	t	Önem Düzeyi
Orta	11.92	5.89	209	0.04	0.07	$P > 0.05$
Yüksek	11.88	4.61	140			Önemsiz

Tablo XIII incelendiğinde, orta özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanları ile yüksek özgecilik düzeyinde bulunan bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanları arasındaki farkın ($P > 0.05$) düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

Bu sonuca göre, “Orta özgecilik düzeyindeki bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılamaları, yüksek özgecilik düzeyinde bulunan

bireylerin ana-babalarını ilgisiz olarak algılama puanlarından yüksektir.” şeklinde ileri sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

Çocuğun sağlıklı bir kişilik yapısı geliştirebilmesi için ona sevgi, şefkat, destek ve anlayış gösterilmesi gerekmektedir. Eğer böyle bir ortam sağlanırsa, kişiliğini geliştirmiş bir birey olarak toplumdaki yerini alacaktır (Kök, 1992; 1).

Ekşi (1990 ; 50)’ye göre ilgisiz ana-baba çocuğun isteklerine hiçbir denetim ve sınırlama getirmeksizin kabul eden ana-babalardır. Araştırmalara göre bu tutumun sürekliliği, çocuğun gerektiğinde duygu, istek ve dürtülerini denetleyebilme yeteneğinin gelişimini olumsuz yönde etkiler. İlgisiz , lakayt, ihmal eden ana- babaların tutumları, çocuklarda farklı problemlerin oluşmasına neden olur. Agression, kendine saygı, denetim azlığı, bozuk aile ilişkileri ve sosyalleşmeme gibi konularda problemler ortaya çıkar.

6.4 Sosyo-Ekonomik Durum İle Bireylerin Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler İle İlgili Bulgular

Sosyo-ekonomik durum ile bireylerin özgecilik düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı (X^2) tekniği ile analiz edilmiş ve bulgular Tablo XIV’ de gösterilmiştir.

Tablo XIV

Sosyo-Ekonomik Durum İle Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişki

Özgecilik Düzeyi	Alt		Orta		Üst		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Alt	37	8.69	13	3.05	2	0.47	52	12.21
Orta	40	9.39	181	42.49	101	23.71	322	75.59
Üst	-	-	15	3.52	37	8.69	52	12.21
Toplam	77	18.08	209	49.06	140	32.86	426	100

S.D.=4

$X^2_H = 146.70$

$X^2_T = 0.71$

$P < 0.001$

Sosyo-ekonomik durum ile özgecilerik düzeyleri arasındaki ilişki (X^2) tekniği ile analiz edilmiş olup, 4 serbestlik derecesi ve 0.05 anlamlılık düzeyinde (X^2)değeri 0.71 olarak bulunmuştur. Hesaplanan (X^2) değeri Tablo X^2 değerinden büyük olduğundan sosyo-ekonomik durum ile özgecilerik düzeyleri arasında ($P<0.001$)düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo XIV incelendiğinde, sosyo-ekonomik durumla özgecilerik düzeyleri arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Yani, sosyo-ekonomik durum yükseldikçe bireylerin özgecilerik düzeyleri de yükselmektedir.

Bu sonuca göre, “Bireylerin sosyo-ekonomik durumları ile özgecilerik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.” şeklinde ileri sürülen hipotez doğrulanmıştır.

Uğurel-Şemin (1952)'de yaptığı bir araştırmada sosyo-ekonomik durumla ilgili olarak; zengin çocuklarının, orta sınıf çocuklarına oranla daha cömert olduklarını bulmuştur (Akt. Akbaba, 1994).

Kozacıoğlu (1986), yaptığı bir araştırmada, düşük sosyo-ekonomik düzeyde bulunan annelerin aşırı kontrolcü annelik ile baskı disiplini; yüksek sosyo-ekonomik düzeyde bulunan annelerden daha fazla benimsemiş ve desteklemiş oldukları görülmektedir. Orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeyde bulunan annelerin eşitlik, paylaşma, çocuğa karşı demokratik tutum, çocuğa söz hakkı vermek gibi tutumlara ön planda yer verdikleri görülmüştür. Araştırmada karı-koca geçimsizliğinin düşük sosyo-ekonomik düzeyde benimsendiği görülmüştür.

6.5 Cinsiyet İle Bireylerin Özgecilerik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler İle İlgili Bulgular

Cinsiyet ile bireylerin özgecilerik düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı (X^2) tekniği ile analiz edilmiş ve bulgular Tablo XV' de gösterilmiştir.

Tablo XV

Cinsiyet İle Bireylerin Özgecilik Düzeyleri Arasındaki İlişki

Özgecilik Düzeyi	Alt		Orta		Üst		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Erkek	59	13.85	144	33.80	47	11.03	250	58.69
Kız	18	4.23	65	15.26	93	21.83	176	41.31
Toplam	77	18.08	209	49.06	140	32.86	426	100

SD=2

 $X^2_H = 55.63$ $X^2_T = 0.10$

P<0.001

Cinsiyet ile bireylerin özgecilik düzeyleri arasındaki ilişki X^2 tekniği ile analiz edilmiş olup, 2 serbestlik derecesi ve 0.05 anlamlılık düzeyinde tablo X^2 değeri 0.10 olarak bulunmuştur. Hesaplanan X^2 değeri Tablo X^2 değerinden büyük olduğundan cinsiyet ile özgecilik arasında (P<0.001) düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Bu sonuca göre, “Cinsiyet ile bireylerin özgecilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.” şeklinde ileri sürülen hipotez doğrulanmamıştır.

Bu araştırmanın sonuçları dikkate alındığında, en dikkat çekici bulgu: cinsiyetin, bireylerin özgecilik düzeylerini etkileyen önemli bir faktör olarak belirlenmesidir. Çünkü, bu çalışmadan önce yapılan araştırmalar incelendiğinde; olumlu sosyal tutum ve davranışların öğrenilmesi konusunda kız ve erkekler arasında önemli bir fark tespit edilmemiştir (Akbaba, 1994, s.112).

Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgu muhtemelen Doğu Anadolu Bölgesi’nde hakim olan geleneksel çocuk yetiştirme anlayışından kaynaklanmaktadır. Çünkü, yörede hakim olan çocuk yetiştirme anlayışı: kız çocukları erkek çocuklara oranla daha özgeci tutum ve davranışlara sahip olarak yetiştirmektir. Kız çocuklar daha özverili ve daha özgeci olmaya sürekli teşvik edilir. Erkek çocuk otururken, kız çocukları ev işlerini görür, çocukları bakar, yemek yapar ve hatta erkek çocukların özel

işlerini yaparlar. Bu anlayışın içinde büyüyen kız çocukları, modelden öğrenme, taklit yoluyla öğrenme, sosyal öğrenme ve özdeşleşme yoluyla annelerden ve yetişkin diğer kadınlardan bu tutum ve davranışları öğrenir.

Krebs ve Sturup (1982) 24 İlkokul çocuğuna rol alma testleri vererek onları iki ay süreyle gözlediler. 3.sınıftaki bu öğrencilerin rol alma yeteneklerinin onları özgeci davranışlara ittiği sonucuna varıldı.

Peterson ve Homer (1982), özgecilik ile ilgili yapılmış olan araştırmalarda kullanılan ölçeklere cevaplarla günlük davranışlar arasında ilişki olup olmadığını araştırdılar. 82 Üniversite kız öğrencisi üzerinde yapılan bu araştırma sonucunda, yazılı tasvirlerle verdikleri tepkilerle aynı kişilerin günlük davranışları arasında büyük bir benzerliğin olduğu görüldü (Akt, Akbaba, 1994).

7. YEDİNCİ BÖLÜM

GENEL SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma hipotezlerine bağlı olarak elde edilen bulguların yorumlanmasından sonra varılan sonuçlar ve bu sonuçlara bağlı olarak oluşturulan öneriler ele alınacaktır.

Giriş bölümünde belirtildiği gibi bu araştırmada, ana-baba tutumları (demokratik, otoriter ve ilgisiz) ile bireylerin özgecilik düzeyleri (düşük, orta ve yüksek) ve bireylerin özgecilik düzeyleri ile sosyo-ekonomik durumları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığı, cinsiyetin özgeciliği etkileyen bir faktör olup olmadığı saptanmaya çalışıldı.

Bu amaçlara ulaşabilmek için öne sürülen; bireylerin özgecilik düzeylerine (düşük, orta ve yüksek) göre ana-babalarını demokratik, otoriter ve ilgisiz algılamaları arasında anlamlı bir farklılık olacağı düşünülmüş ve bulgular sonucu, özgecilik düzeyleri ile bireylerin ana-baba tutumları arasında çok önemli bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre, çocukların olumlu sosyal davranışları kazanmalarında ve ruhsal ve sosyal gelişimlerinde ana-baba tutumlarının önemli bir faktör olduğu gözlenmiştir. Anne ve baba tutumunun çocuğun tüm yaşamını etkileyen bir güç olduğunu belirten Köknel, “Anne ve babanın ses tonundaki yumuşaklık, ilgilerindeki sevecenlik, ilişkilerindeki özveri çocukta sevinç, neşe ve mutluluk duygularını doğurur. Bu duygular sevginin ilk tomurcuklarıdır. Çocukta sevgi, anne babanın gösterdiği denge, düzen, ilgi, anlayış, bağlılık, beğeni, sevecenlik ve özveri oranında gelişir. İnsanın bütün yaşamı boyunca duyduğu ilgi ve sevginin açılıp gelişmesi, olgunlaşması, renklenmesi çocukluk çağında sevgi gereksinimine sağlanan doyuma bağlıdır. İnsanın bütün ilişkilerinde görülen olumlu ya da olumsuz davranışlarında bu doyum önemli rol oynar. çocuk büyüdükçe, anne babadan aldığı sevgi oranında çevredeki kişilere, nesnelere, olaylara ilgi ve sevgi göstermeye başlar” diyerek olumlu sosyal bir davranış olan

özgeciliğin ana-baba tutumlarından etkilendiğine dikkati çekmiştir (Köknel, 1985,s.50).

Toplumsal yaşamda paylaşma ve dayanışma vazgeçilmez temel özelliklerdir. Bu özelliklere sahip bireylerden oluşan toplumlarda, yaşam kalitesi daha yüksektir.

Son yıllarda fedakarlık duygusunun giderek zayıflaması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan özgeci davranışlardaki azalma, kişilerarası ilişkilerin bozulmasına neden olmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkilerin bozulması ise; insanın ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Akbaba,1994, s. II).

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, bireylerin olumlu sosyal tutum ve davranışlar kazanmaları ile ana-baba tutumları arasında önemli bir ilişki vardır. Araştırma sonuçlarına göre; demokratik ana-baba tutumlarının bireylerin özgecilik düzeylerini olumlu yönde etkilerken, otoriter ve ilgisiz tutumlar özgeci davranışların gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Sosyo-ekonomik durum ile bireylerin özgecilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu durum önceki araştırmalarla da desteklenmektedir (Uğurel-Şemin, 1952).

Bireylerin, sosyo-ekonomik durumları yükseldikçe özgecilik düzeyleri de yükselmektedir. Özgecilik düzeyi ile sosyo-ekonomik durum arasında paralel bir ilişki vardır. Yani, sosyo-ekonomik durum iyileştikçe özgecilik düzeyi de yükselmektedir. Bu durum Maslow' un kendini gerçekleştirme piramidine uygun düşmektedir. Çünkü insan temel gereksinimlerini giderdikten sonra "Acaba etrafta başka insanlar var mı?" diye düşünmeye başlar ve diğer insanlarla ilişki kurmanın yollarını aramaya koyulur (Cüceloğlu,1994, s.236).

Cinsiyet ve özgecilik arasında da önemli bir ilişki vardır. Bu sonuç aslında, bugüne kadar yapılan birçok araştırmaların sonuçlarına göre farklılık taşımaktadır. Çünkü, olumlu sosyal tutum ve davranışların kazanımıyla ilgili birçok araştırmada, cinsiyetin; önemli bir faktör olmadığı belirtilmektedir (Akbaba,1994). Ancak böyle bir sonucun elde edilmesinin

muhtemel nedeni olarak; araştırmanın yapıldığı bölgenin geleneksel çocuk yetiştirme anlayışında aranmalıdır. Çünkü, araştırmanın gerçekleştirildiği evrenin bulunduğu kültür anlayışındaki geleneksel çocuk yetiştirme anlayışında, erkek çocukların taviz vermeyen, ciddi, sert, ağırbaşlı; kızların ise, yumuşak, özverili ve özgeci olarak yetiştirilmeleri önemli görülmektedir.

Genellikle, kız çocukları evde, diğer bireylerin işleriyle daha çok ilgilenir, onların yardımlarına daha fazla koşar. Kız çocukların, aile içerisinde sürekli özverili ve özgeci tutum ve davranışlar içerisinde olmaları teşvik edilir, bu tutum büyükler tarafından her zaman pekiştirilir. Kız çocuklarına anne özgeci tutum ve davranış geliştirme konusunda önemli bir modeldir. Çocuk, modelden öğrenme ve özdeşleşme yoluyla özgeci tutum ve davranışları annesinden öğrenir.

Peterson ve Homer (1982)' özgecilik ile ilgili yapılmış olan araştırmalarda kullanılan ölçeklere verilen cevaplarla günlük davranışlar arasında ilişki olup olmadığını araştırdılar. 82 Üniversite kız öğrencisi yapılan bu araştırma sonucunda, yazılı tasvirlerle verdikleri tepkilerle aynı kişilerin günlük davranışları arasında büyük bir benzerliğin olduğu görüldü. Bu araştırmanın sonuçlarının da gösterdiği gibi, insanlar yetiştikleri ortamların, yaşadıkları ilişkilerin izlerini üzerlerinde taşımaktadırlar.

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ana-baba tutumlarının çocukların kişilik gelişimlerini büyük ölçüde etkilediğini söyleyebiliriz. Bu durumda çocuklarını; bağımsız, dışa dönük, sosyal yönden uyanık, çalışkan, öz-güvenli, öz-saygılı ve düşmanlık duygusundan uzak bireyler olarak yetiştirmek isteyen ana-babalara, çocukları ile ilişkilerinde büyük ve önemli görevler düşmektedir.

Böyle bir birey ancak çocuğun varlığını kabul eden, sevgi gösteren, destekleyen ve anlayan ana-babaların bulunduğu, fiziksel cezanın çok az olduğu ve uygulandığında nedeninin açıklandığı, özerkliği destekleyen, psikolojik kontrolün dengeli olduğu ailelerde yetişebilir.

İdeal ana-baba tutumunu belirlemek zor olmakla beraber başarılı ana-babalar; çocuklarının ihtiyaçlarını sezen, onlara uygun cevaplar veren aşırı hoşgörülü ya da katı olmayıp, çocuğuna esnek bir yaklaşım sergileyen, davranışlarında bir devamlılık ve kararlılık sağlayan, karşı çıkmadan önce her zaman çocuğunu dinleyen ana-babalardır (Yavuzer, 1993; 121).

Son yıllarda fedakarlık duygusunun giderek zayıflaması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan özgeci davranışlardaki azalma, kişilerarası ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Kişilerarası ilişkilerin bozulması da insanın ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Akbaba, 1994). O halde sağlıklı bireyler yetiştirmek için ana-babalar, çocuklarına mutlaka özgeci tutum ve davranışları kazandırmaları gerekir. Çocukların yardımlaşmayı ve dayanışmayı öğrenebilmeleri için; öncelikle paylaşmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Ana-babaların çocuklara, öncelikle sevgiyi paylaşmayı, sevdiklerini paylaşabilmeyi öğretmeleri gerekir. Ana-baba ve çocuğun çevresindeki diğer bireylerin sıklıkla yaptıkları yanlış bir tutum vardır. Bu tutum: çocuğun elinde, onun çok sevdiği bir şeyi (oyuncak, vb.) elinden almaya çalışarak, çocuğun tepkisi gözlenir, eğer çocuk elindeki almaya çalışan bireyle zıtlaşırsa bu duruma şaşırarak bu çocuk ne kadar zeki diyerek tepki gösterirler. Bu durum, çocuğun zeki olduğunu

göstermeyebilir, ancak çocuğun bencilleşmesine neden olur. Çocuğa paylaşmayı öğretmek; onunla hayatı, zamanı paylaşmak ve onunla beraber olmaktır. Evde ana-babalar herhangi bir iş yaparlarken, çocuklara yönelerek; “Sen karışma, beceremezsin, vb” ifadelerle çocukların isteklerini kırmamalı, onların girişken bir yapı geliştirmelerine ve paylaşmayı öğrenmelerine fırsat vermeliler.

Toplumsal yaşamda paylaşma ve dayanışma vazgeçilmez temel özelliklerdendir. Bu özelliklere sahip bireylerden oluşan toplumlarda, yaşam kalitesi daha yüksektir. Ana-babalar kendi tutum ve davranışlarını düzenleyip, bu özelliklere sahip bireyler yetiştirerek, toplumdaki kaliteyi yükseltebilirler.

Kısacası; bulgulardan hareketle; ana-babaların çocuklarının özgecilik düzeylerini yükseltmelerinin mümkün olduğunu, bunun da demokratik tutum sergilemekle gerçekleşebileceğini söylemek mümkündür.

Ailede özgeci davranışların yalnız annenin değil, babanın da sergilemesi gerekir. Bu durum erkek çocukların da kız çocukları gibi özgeci davranışlarını arttıracaktır.

Toplumun sosyo-ekonomik yönden geliştirilmesi, o toplum fertlerinin özgecilik düzeylerini arttıracaktır.

KAYNAKLAR

- Akbaba, Sırrı., “*Özgecilik Ölçeği ve Türkçe’ye uyarlaması*”, Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Fakülte Dergisi, Sayı:1, 1988.
- Akbaba, Sırrı.,*Ana-Baba Tutumlarının Bazı Kişilik Özellikleri Üzerine Etkisi*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988, s.1-52.
- Akbaba, Sırrı.,*Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kavram Olan Özgecilik Üzerindeki Etkisi*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994,s.56-57-17-19-24-25-29-58.
- Baymur, Feriha., “*Lise ve Dengi Okullara Giden Öğrencilerin Problemleri*”. Ankara,1965.
- Bilmen, Ömer N., *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul, Bilmen Baim ve Yayınevi 1986, s.449.
- Bolay, S Hayri .*Felsefe Doktrinler Sözlüğü*. Ankara, Ötüken Yayınevi. 1980.s.28.
- Baldwin, A.L., Child Devolopment.”*Socialization and The Parent Child Relationship*”. 19 September 1945.
- Bandura, A., Walters, R.H., *Adolescent Aggression A Study of The Influence of Child Troining Proctices Family Interrelationships*. New York, The Ronald Press. 1959.
- Cambell, Donald T. “*On The Genetics of Altruism and the Counter Hedonic Components in Human Culture*”. The Journal of Social İssues Vol:28, s, 21-37.
- Calvin, S. Hall ve Gardner Lindzey., *Theories of Persanality* New York; John wiley and Sons. 1978, s 51.
- Comte, Auguste. *Pozitivizm İlmihali*. Çeviren: Peyami Erman. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul,Remzi Kitabevi, 1994, s.236-423.

- Cüceloğlu, Doğan. *İçimizdeki Biz*. İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1997, s.23.
- Çileli , Meral. *Ergenlik Psikolojisi*: Der. Bekir Onur. Hacettepe Taş Kitapçılık Ltd.Şti, Ankara,1987.
- Darley J. M.and B.Latene. "*Group İnhibition of Bystander İntervention in Emergencies*". Journal of Personalitiy and Social Psychology, 10,s.215-21.
- Ekşi, Aysel., "*Gençlerimiz ve sorunları.*" İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1982.
- Ekşi, Aysel., "*Çocuk, Genç,Ana-Babalar.*" Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990,s.44-46.
- Eisenberg, and others. "*Prosocial Development in Adolescence: A Longitudinal Study*". Developmental Psychology, Vol. 27,no:5 s. 849.
- Erkan, Serdar., "Ana-Babalarını Demokratik, Otoriter ve İlgisiz Olarak Algılayan Bireylerin Benlik-Kavramları İle İdeal Benkil Kavramlarının Bağdaşım Dereceleri Arasındaki Farklar", Eğitim Dergisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, Ocak-Şubat-Mart 1993,s 6.
- Flugel, J.C. Man, Morals, and Society. London, Duckworth and Penguin Books. 1945. Ed: Paul Mussen and Nancy Eisenberg-Berg.
- Freedman, L. Jonathan ve Diğerleri, Sosyal Psikoloji, İngilizceden Çeviren Dönmez Ali, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989,s.191-197.
- Gökçe, Bilal., "Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları." Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 270, Ankara, 1984, s.23,56,69.
- Güneysu, Sibel., "Ana-Babaların Çocuklara Karşı Tutumları ve Çocuktaki Davranış Problemleri." Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, H.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi,1979.
- Gürkaynak, İpek., "Sosyo-Ekonomik Düzey ve Çocuk." Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1979.

- Hatunoğlu, Arzu., "Ana-Baba Tutumları İle Saldırganlık Arasındaki İlişkiler" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı, 1994.
- İmamoğlu, E. O. "Sosyal Psikolojide 1970'lerde İncelenen Konular ve Yöntem Açısından Genel Bir Bakış " Psikoloji Dergisi 5, s 14-19..6
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem., İnsan ve İnsanlar. 7. Basım İstanbul, Evrim Basım Yayın Dağıtım, 1988.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem., Cultural Values and Population Action Programs. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 1977.
- Kılıççı, Y., *Üniversite Öğrencilerinin Kendilerini- Kabullerini Etkileyen Bazı Değişkenler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1984, s.122.
- Kızıltan, Gonca., "*Üniversite Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerini Etkileyen Etmenler*". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1984, s.122.
- Kozacıoğlu, G., "*Çocukların Anksiyete Düzeyleri İle Annelerin Tutumları Arasındaki İlişki.*" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak.Yayımları No:3394 İstanbul, 1986, s. 16-17.
- Kök, Mehmet, "*Psikolojik Danışmanın Dezavantajlı Çocukların Öğrenilmiş Caresizlik, Benlik Tasarımı ve Genel Kaygı Düzeylerine Etkisi*" (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s. 1.
- Köknel, Özcan., "*Kişilik.*" Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1985, s.50.
- Kur'an-ı Kerim.* Çeviren: Ahmet Davudoğlu. İstanbul, Çile Yayınevi, 1988.
- Kuzgun, Yıldız., "*Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi*", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1972, s.14-15,16-17.
- Kuzgun, Yıldız., *Rehberlik ve Psikolojik Danışma.* Ankara, ÖSYM Eğitim Yayınları: 9.
- Lerner, M.J. "*The Justice Motive: "Eguity" and "Parity" Among*

- Children*” Journal of Personality and Social Psychology, 29, s.539-559.
- London, P. and R.K.Bower. *”Altruism, Extraversion and Mental İllness”*
The Journal of Social Psychology, 1968, s.19-30.
- Midlarsky, E. and Eva Kahana. *”Who Helps? Attitudes and Characteristics of Elderly Altruists.”* Presented at the Annual Meeting of the Gerontological Society. San Francisco, Novenber 18-22.
- Mussen, Paul and Nancy Eisenberg-Berg *Roots of Caring, Sharing and Helping.* San Francisco, 1977, W.H.Freeman and Company.
- Oliner, Samuel P. *”Rescuers of Jews During the Nazi-Holocaust: A Study in Altruism”* Social Science Record: Vol:24, No:2, s.28-31.
- Parker, G., *Parentel Overprotection. A Risk Factor in Psychosexual Development. Grune and Stratton.* New York. 1983.
- Peterson, D.R., Becker, W.C., Shoemaker, D.J. Luria, Z. and Helmer, L.A., *”Child Behavior Problems and Parentel Attitude” Child Devolopment,* 1961, 32 p. 151-162.
- Rosinski, Timothy V. *”Literary Learning and Relationship Building Through Dialogue Journals,”* Presented at the Annual Meeting of the National Reading Conference. Clearwater: December 3-6.
- Stiff, James B. and others. *”Empathy, Communication, and Prosocial Behavior .”* Presented at the Annual Meeting of the Speech Communicaliyion Associlation. Boston: Novenber 5-8.
- Şahin, Deniz. *”Çocuklarda Haklılık Anlayışının Gelişmesi: Ödül Bölüşümüne İlişkin Haklılık Yargılarında Görev ve Pay Dağılımlarının Etkisi.”* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Şemin, Refia., *Ruh Sağlığı,* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1972, s. 66.
- Uluğtekin, Sevda., *”Ana-Baba-Çocuk İlişkileri”.* Psikoloji Dergisi, 1978, Aralık, 4. s 18-22.

- White, John. *“Values Education for the Age of Perestroika.”* Oxford Review of Education, Vol:15 No:1, s. 29-40.
- Yavuzer, Haluk., *“Çocuk Psikolojisi.”* Remzi Kitabevi, 1994, s. 11.
- Yavuzer, Haluk ve Diğerleri., *Ana-Baba Okulu*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990, s. 116-117.
- Yörükoğlu, Atalay., *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1991, s.199.
- Zeytinoğlu, Sezen., *“Olumlu Sosyal Davranışların Gelişimi: Anaokulu Çocukları Üzerinde Bir Araştırma.”* Psikoloji Semineri. Ege Üniversitesi Edebiyat fakültesi Yayınları Sayı:6/7, s.41-59.

ÖZGEÇMİŞ

Araştırmacı, 1970 yılında Erzurum'da doğdu. İlkokulu Erzurum'da, ortaokulu Rize'de okudu. Lise öğrenimini Gölcük'te bitirdi. 1990 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümünü kazandı.1994 yılında Fakülteyi bitirerek aynı yıl Erzurum Milli eğitim Müdürlüğü Rehberlik ve Araştırma Müdürlüğünde rehber öğretmen olarak göreve başladı. 1995 yılında Erzurum Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğünde Müdür vekilliğı görevine getirildi, halen bu görevde bulunmaktadır.

EKLER**Ek-1****ANA-BABA TUTUMU ENVANTERİ**

Sevgili öğrenciler,

Bu ölçek anne ve babanızın size karşı tutumunu ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen her ifadeyi dikkatle okuyunuz. ifade annenize uygunsal. babanıza uygunsal 2. her ikisine uygunsal 3'ü işaretleyiniz. Hiç birine uygun değilse boş bırakınız.

İfadeleri samimi ve içtenlikle cevaplayacağınıza inanıyorum yardımlarınıza teşekkür ediyorum.

Yıldız KUZGUN

1 2 3

1. Arkadaşlarımı benim gözümle görmeye çalışırdı.
2. Sevmediğim bir yemeyi sırf bana yaracağı düşüncesiyle zorla yedirdiği çok olmuştur.
3. Daima kendi aklımı kullanmama ve kararlarımı kendim vermeme beni teşvik etmiştir.
4. Nadiren beni bir işe teşvik edip desteklemiştir.
5. Küçük kabahatlerimi bile çok sert cezalandırdı.
6. Yerinde ve uygun kararlar vereceğime inanır.
7. Bana önemli ve değerli kişi olduğum inancını vermiştir.
8. Gençlerin, ailelerin seçeceği ya da onaylayacağı kimselerle evlenmesi gerektiği görüşüne inanır.
9. Muşeret kurallarını öğrenmede kendisinden hiç yardım görmedim.
10. Arkadaşlarım evimize gelmesinden hoşlanmaz, benim onların evine gitmemi isterdi.
11. Karşılaştığım bir güçlükte kendi bulduğu çözüm yolunu beni zorlardı.
12. Bir çatışmaya girdiğim zaman kimin neden haklı olduğunu görmeme yardım eder.
13. Karşı cinsten bir arkadaşımın aramda geçenleri kendisine rahatça anlatabilirim.
14. Bir şeyi yapmamı üstüste söyler mazeretimi dinlemez.

15. Karşı cinsten arkadaş edinmemi hoş karşılamaz.
16. Çok zaman beni dinlemeyecek kadar meşguldü.
17. Çok cana yakın ve müşfik bir insandır; evladı olmaktan gurur duyuyorum.
18. Yapabileceğimden fazlasına beni zorlardı.
19. Sık sık beni başından atmak istediğini hissederdim.
20. Kendisine çok ihtiyacım olduğu zamanlar ya evde bulunmaz ya da fazla meşgul görünürdü.
21. Kötülemekten çok överdi ama bunda çok ileri gitmezdi.
22. Oldukça küçük yaşta bile kendime ilişkin ufak tefek kararlar almaya beni teşvik ederdi.
23. Daima öfkesine hakim olmuş pek seyrek olarak ufak tefek şeylere kızmıştır.
24. Sokağa çıkıp oynamak için her seferinde kendisinden izin almak zorundayım.
25. Sofrada konuşmama izin vermezdi.
26. Bana karşı imkanları ölçüsünde cömert olmayı bilmiştir.
27. Bütün gün boyunca sokaklarda başı boş dolaşmama aldırış etmezdi.
28. Günlük olaylar hakkında anlattıklarımı ilgi ile dinleyecek vakti vardı.
29. Okul gezilerine katılmama izin vermez.
30. Beni benimsemekten çok bana katılmadığı duygusu içindeyim.
31. Etrafta başka yetişkinler olduğu zaman beni görmezlikten gelir, sorduklarıma cevap vermezdi.
32. Daima gücüne ve kararlarımın isabetine güvenirdi.
33. Daima yaptıklarımla yakından ilgilenirdi.
34. Okuldan parlak notlar getirmediğim zamanlar çok kızar.
35. Okulda üstün başarı göstermemde o kadar ısrar ederdi bu yüzden not konusunda aşırı derecede kaygılanırım.
36. Duygu ve ihtiyaçlarıma karşı daima hassas davranmıştır.
37. Bana yeterince özgürlük vermiştir.
38. Kimlerle arkadaşlık ettiğim onu pek ilgilendirmezdi.
39. "Sırf benim için " hiç bir şey getirmez, birlikte çarşıya çıktığımızda şeker, çiklet, balon gibi şeyler almayı düşünmezdi.
40. Seks konusunda o kadar mutaassıptır ki onun yanında bu konuya ilgi gösteremem.
41. Çocukken pis ve düzensiz bir kılıkla dolaşmam onu rahatsız etmezdi.
42. Güç durumda olduğum zamanlar bana daima cesaret vermiştir
43. Hiç bir zaman bir şeyi onu tatmin edecek kadar
44. Dini ve siyasi konularda kendisi ile aynı fikirde olmadığım zaman benimle daima alay etmiş ve bu konular kavranamayacak kadar cahil olduğumu ileri sürmüştür.

45. Haklı olduğum zaman bunu açıkça söylerdi.
46. Görüşlerim, fikirlerim, duygu ve ihtiyaçlarımla ilgilenmezdi.
47. Kendisini öpmek, kucaklamak istediğimde bundan rahatsız olduğunu hissederdim.
48. Ancak hak ettiğim zaman beni cezalandırmıştır.
49. Benimle ilgili bir karar alınırken istek ve ihtiyaçlarımı dikkate alır.
50. Cinsiyet ile ilgili konulara karşı normal ve sağlıklı bir tavır geliştirmeme yardım etti.
51. Geleceğime karşı içten bile ilgi göstermiş, ama hiç bir zaman amaçlarımı kendisi belirlemeye kalkışmamıştır.
52. Hemen hemen hiç bir konuda görüşümü sormaz.
53. Çocukluğumda bana hikaye, masal anlatmak için vakit harcamazdı.
54. Bir derdim olduğu zaman beni dinlemeye hazırdı.
55. Anlaşamadığım konularda da fikirlerimi rahatça anlatma imkanı verir ve beni sabırla dinler.
56. Anlaşamadığımız şeyleri anlatmaya gayret etmezdi.
57. Hakkımdaki kararları çok kere kendi verir.
58. Bana karşı o kadar soğuktu ki “acaba öz evladı değil miyim” diye şüphe vardı içimde
59. Kazancı elverdiği halde benim için para harcamaktan çekinir, yetecek kadar harçlık vermezdi.
60. Evde var oldukça sevdiğim her şeyi istediğim kadar yememe itiraz etmez
61. Kendisine sormaksızın şahsi eşyalarından herhangi birini alıp kullanmama izin vermiştir.
62. Uygun zamanlarda kendisinden izin almaksızın oynamak için sokağa çıkabilirdim.
63. Kişisel problemlerimi kendisine açmakta çok zorluk çekerdim.
64. Bugün bile kendisine sormadan bir arkadaşımın sinemaya gidemem.
65. Okuldan ya da gezmeden ne zaman döndüğüm onu hiç ilgilendirmezdi.
66. Kendisinin gerçekleştiremediği arzuları bende gerçekleşmiş görmek istediğini hissediyorum.
67. Elbiselerimi kirlettiğim zaman çok kızardı. Bu yüzden bazı sevdiğim oyunlara katılmazdım.
68. İlgi ve yeteneklerime uygun meslek seçmede beni serbest bırakmıştır.
69. Bir güçlkle karşılaştığımda istediğim yardımı sağlar fakat kararı bana bırakırdı.
70. Beni başından savmak istediğini hissederdim.
71. Nadiren bana birşeyler öğretmeye çalışırdı.
72. Beni daha temiz ve güzel giydirebilirdi inancındayım.

73. Beni sık sık başkalarıyla karşılaştırmış, onların benden ne kadar üstün olduklarını söyleyip durmuştur.
74. Bana açıkça belli etmese de beni sevdiğini hissediyorum.
75. Herhangi bir konuda isabetli karar verebileceğime inanmazdı.
76. Ailemizi ilgilendiren konularda benimde fikrimi sorar, karar verirken dikkate alır.
77. Beklentilerine uygun davranmaz isem bazen haftalarca bana küser.
78. Sağlık muayenesine ihtiyacım olduğunda bunu hep ihmal ederdi.
79. Ancak istediğini yerine getirdiğim zaman beni okşar öperdi.
80. Hastalıklarımda benimle pek az ilgilenirdi.
81. Beni sık sık cezalandırırdı, fakat bu cezaların nedenini çok kere bilmezdim.
82. Eve geldiklerinde arkadaşlarıma iyi davranırdı.
83. Vakti olduğu halde derslerime hiç yardım etmezdi.
84. Bana daha az hükmetmesini isterdim.
85. Makul hudutlar içerisinde mümkün olan fırsatlara sahip olmam gerektiğine inanırdı.
86. Varlığımdan habersiz görünür hiç bir konuda fikrimi sormaz.
87. Beni cezalandırdıktan sonra aşırı sevgi ve şefkat gösterirdi.
88. Nüktedan bir kimsedir ama benimle hiç bir zaman alay etmemiştir.
89. Kendisine yaklaştığımda çok kere soğuk bir şekilde karşılık verirdi.
90. Okulda aldığım notlar onu hiç ilgilendirmez.
91. Hoşlanmadığı kimselerle arkadaşlık etmemi kesinlikle yasaklar.
92. Elbiselerimin kumaşlarını ve biçimlerini kendisi seçerdi.
93. Yüksek tahsil yapmasam çok mutsuz olacağını ima eder dururdu.
94. Bir başkası ile konuşurken soru sormama ya da kendisinden bir şey istememe katiyen kızmazdı.
95. Beni dünyaya getirdiğine pişman görünürdü.
96. Hiç bir zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder görünmemiştir.
97. Beraber çalışırken işlerin nasıl ve neden böyle olduğunu açıklamaya çalışır.
98. Daima iyi bir evladın ana ve babasının istediği biçimde yetişen onların dediklerini aynen yerine getiren kimse olduğunu söyler dururdu.
99. Kendisini memnun etmek için bir alanda okuyorum, oysa hayatımı başka türlü kazanmak isterdim.
100. Cinsiyet konusunda karşılaştığım problemlerimi kendisine açtığımda çok ilgisiz davranmıştır.
101. Yatma saatim gelince beni hemen yatağa yollar.
102. Ergenlik çağında benimle pek az meşgul olmuştur.
103. Yalnız derslerimle uğraşmamı ister, oyun oynamak istediğim zaman çok öfkelenirdi.

104. Yemeği hazırlamadığı için aç kaldığım olmuştur.
105. Beni anlamak için daima içten bir gayret sarfederdi.
106. Annelik- babalık ödevinin kendisini bir esir durumuna düşürdüğünü kendisi kendisini bu işe feda ettiğini söyler dururdu.
107. Üzüntülü anlarında bana çok az şefkat göstermiştir.
108. Artık çocuk olmadığımın farkında değil görünüyor.
109. Bana her zaman iyi bir rehber oldu, hiç bir zaman davranışlarıma hükmetmedi.
110. Tabanımdakileri tamamen bitirmeden sofradan kalkmama izin vermez.
111. Nadiren bana “moral destek “vermiştir.
112. Beni nadiren cezalandırırdı ve hiç bir zaman arkadaşlarımla yanında utandırmadı.
113. Bana ait kararları çok kere kendisi verirdi.
114. Beni başkalarının yanında küçük düşürücü sözler söyler, kırıcı tenkitlerde bulunurdu.
115. Çocukların yaratılıştan kötü olduklarına inanır, devamlı kontrol altında bulunmaları gereğini savunur.
116. Onun gözünde değersiz bir insanım.
117. Beni cezalandırmaktansa meseleleri benimle konuşup tartışmayı tercih eder.
118. Karşı cins hakkında daima korku ve güvensizlik telkinlerde bulunur.
119. Anlattıklarımla daima can kulağıyla dinler fakat hiç bir zaman sırlarımı öğrenmeye kalkışmaz.
120. Başkalarına benden daha fazla önem verir.

Ek-2**ÖZGECİLİK ÖLÇEĞİ**

Lütfen bu anketteki soruların üzerinde fazla düşünmeden süratle tamamlayınız. Aşağıdaki her soruya size göre en iyi ifade eden rakamı bir daire içine alarak cevaplayınız.

(1 çok az' 1, 5 ise çok fazlayı ifade eder.)

1. Akrabalarınız size ne ölçüde yardım ederler?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
2. Küçüklüğünüzde kardeşinize karşı evde ne ölçüde sorumluluk yüklenmişsiniz?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
3. Babanız başkalarına ne ölçüde yardım ederdi?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
4. Anneniz başkalarına ne miktarda yardım ederdi?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
5. Aile bireyleri birbirine ne ölçüde yardım eder?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
6. Öğrenciyken okulunuzun düzenlendiği etkinliklerde ne ölçüde yer alırdınız?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
7. Öğrenciyken okulunuzun düzenlediği etkinliklere ne sıklıkla katılırdınız?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
8. Çevrenizdeki klüp, camii, hayır kurumu gibi kuruluşların yönetiminde ne ölçüde etkinlik gösterirsiniz?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
9. Çevrenizdeki etkinliklere katılma sıklığınız?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
10. Bir grubun görevlisi olarak ne ölçüde hizmet verirsiniz?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
11. Hayır kurumlarına ne kadar bağışta bulunursunuz?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
12. Tatil günlerinde başkalarına ne ölçüde yardım edersiniz?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
13. Hasta ve düşkünlere ziyaret için ne kadar zaman ayırırsınız?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla
14. Başkalarıyla şeker, sigara, kurabiyenizi v.b ne ölçüde paylaşırsınız?
Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla

15. Mesela sizden “bir ekmek parası”isteyene ne kadar yardım edersiniz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla

16. Pek çok insanın kendi başının çaresine bakabileceğine ne ölçüde inanıyorsunuz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla

17.Çoğu insanın esas olarak sorumluluk yüklenme derecesi nedir?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla

18. Zor durumda kamış olanlara insanlar ne ölçüde yardımcı olmaya hazırdırlar?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla

19. Kendiniz için ne ölçüde sorumluluk taşıyabilirsiniz?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla

20.Bir insan (aile içi ya da aile dışı) kimselere ne ölçüde yardımcı olmalı ve onlara karşı sorumluluk yüklenmelidir?

Çok az.....1.....2.....3.....4.....5 çok fazla

Ek-3**BİLGİ FORMU**

1. Yaşınız:

( ) 14-15 ( ) 15-16 ( ) 16-17
( ) ve yukarısı

2. Cinsiyetiniz:

( ) Kız, ( ) Erkek

3. Kaç kardeşiniz?

( ) 2, ( ) 3, ( ) 4, ( ) 5 ve yukarısı

4. Oturduğunuz ev kaç odalıdır?

( ) 1, ( ) 2, ( ) 3, ( ) 4, ( ) 5 ve yukarısı

5. Anne ve babanızın öğrenim düzeyi nedir?

Okur yazar değil

İlkokul mezunu

Ortaokul mezunu

Lise ve dengi okul mezunu

fakülte ve yüksek okul mezunu

Anne

Baba

( )

( )

( )

( )

( )

( )

( )

( )

( )

( )

6. Ailenizin gelir düzeyi nedir?

1. ( ) Üst

2. ( ) Orta

3. ( ) Alt

7. Evinizi nasıl ısıtıyorsunuz?

1. ( ) Kömür sobası ile

2. ( ) Kalorifer ile

8. Evinizdeki aşağıdaki eşyalardan hangileri mevcuttur?

1. ( ) Telefon

2. ( ) Renkli televizyon

3. ( ) Otomobil

4. ( ) Otomatik çamaşır makinesi